

**ČITANKA
ANTIRODNOG
DJELOVANJA
U BOSNI I
HERCEGOVINI**

Ћ Ć

Ž

Ш

Š

Ч

Ж

Č

**ČITANKA ANTIRODNOG DJELOVANJA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Banjaluka, decembar 2024. godine

NASLOV: ČITANKA ANTIRODNOG DJELOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

AUTOR/ICE: Jelena Kalinić, Marija Runić, Roman Kuhar, Selma Alispahić

UREDNIKA: Rubina Čengić

LEKTOR: Saša Četojević

DIZAJN: Dajan Špirić

IZDAVAČ: Helsinški parlament građana Banjaluka

Godina: 2024.

Ovaj materijal je potpuno ili delimično finansiran od strane UK International Development i Fondacije Kvinna till Kvinna, koje se ne moraju nužno slagati sa mišljenjima izraženim u njemu. Autor/ica je jedini odgovoran za sadržaj.

This material is completely or partly financed by UK International Development and The Kvinna till Kvinna Foundation, that do not necessarily agree with the opinions expressed within. The author alone is responsible for the content.

 KVINNA
KVINNA

 UK International
Development

Partnership | Progress | Prosperity

SADRŽAJ

Rubina Čengić:

Uvod.....1

Roman Kuhar:

Ipak je potreban urgentan pristup.....8

Marija Runić:

Muke po jeziku ili kako je rod (p)ostao najugroženija srpska riječ.....26

Jelena Kalinić:

Antirodni i antinaučni pokreti šire paniku i neodlučnost za vakcinaciju.....36

Selma Alispahić:

Strategije suprotstavljanja antirodnim narativima i zahtjevima.....49

Bilješka o autorima/cama.....62

Skraćenice:

BiH	Bosna i Hercegovina
EIGE	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
HPV	Humani papiloma virus
JU	Javna ustanova
MMR/MRP	vakcina koja se koristi protiv morbila/ospica, rubeole i zaušnjaka
PDV	porez na dodatu vrijednost
RS	Republika Srpska
UNICEF	Međunarodni dječji fond za djecu
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija
ZZJZ	Zavod za javno zdravstvo

Uvod

Piše: Rubina Čengić

Ova publikacija s pravom nosi naziv Čitanka antirodnog djelovanja u Bosni i Hercegovini i jako je važno da se pojavljuje baš sada, jer je snaga i mogućnost antirodnog djelovanja sve veća. Naime, dok su 2023. godine molitelji na trgovima u Hrvatskoj svakog prvog u mjesecu *klečali moleći krunice za čednost u odijevanju, zabranu pobačaja/abortusa i da muškarci postanu duhovni autoritet*, mnogi u Bosni i Hercegovini možda i nisu razumjeli šta se stvarno dešava i imali su različite emocije u vezi s tom pojavom, a malo ko je reagovao na nasilje prema onima koji su se, u isto vrijeme, okupljali na istim trgovima šaljući poruke da je molitva upućena u pogrešnom pravcu.

No, nije prošlo mnogo, a i BiH je postala prostor istog ili sličnog djelovanja. Stvar je postala očita kada je 21 nevladina organizacija s adresom na prostoru Republike Srpske, koje se predstavljaju kao *oni kojima je cilj očuvanje i zaštita porodice, vjere i tradicije*, objavilo otvoreno pismo protiv novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u RS. Oni su tvrdili da je zakon koji prvi put definiše nasilje prema ženama i femicid kao lišenje života žene – *štetan za porodicu!* Rekli su i da je neprihvatljiva i za porodicu štetna *široka definicija porodice i nasilja te svrstavanje djevojčica mlađih od 18 godina među žene*. Napisali su i da *nacrt zakona nema za cilj stvarnu zaštitu žena žrtava nasilja, već uvođenje rodne ideologije u naše porodično zakonodavstvo i uništavanje tradicionalne porodice, a pod plaštom borbe protiv nasilja i na prevaran način – kroz zloupotrebu žena stvarnih žrtava nasilja i da riječ femicid neće štititi žene već će ozakoniti rodnu ideologiju, pa će zakon štititi i osobe koje se osjećaju ili izjašnjavaju kao žene, a po svom prirodnom i biološkom polu to nisu, te da predložene promjene zagovaraju pripadnici LGBTIQ+ zajednice za koje ne postoji znak jednakosti između roda i pola.*

Nakon ovog, nekako brzo i bez vidljivog djelovanja, oni su postigli cilj – o zakonu koji je u prvom čitanju usvojen jednoglasno, bez ikakvog zaključka Narodne skupštine RS, Ministarstvo porodice, omladine i sporta u Vladi RS otvorilo je javnu raspravu koja je, kako pričaju učesnici/e, ličila na sve osim na raspravu – učesnici/e čije izlaganje nije bilo *na liniji* ovih nevladinih organizacija koje ne dozvoljavaju da ih se zove koalicija nego, vrlo pragmatično, 20 organizacija, su bukom, dobacivanjem i glasnim komentarima bili učutkani ili onemogućeni da se čuje ono što govore. Javna rasprava se razvukla na više od šest mjeseci i zakon nije na vrijeme vraćen u NSRS, što je zaustavilo njegovo dalje razmatranje i konačno usvajanje.

Dok je trajala buka oko ovog zakona, iz *Protokola za zaštitu djece od nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja* izbačene su riječi *polna orijentacija, rodni identitet ili bilo koja druga specifičnost djeteta*, a u junu je pred Narodnu skupštinu RS stigao i Nacrt zakona o izmjenama i dopuna Krivičnog zakonika RS koji je imao pet članova, od čega četiri nalažu brisanje termina *rodni identitet*.

Paralelno s ovim procesima iz istih organizacija prema školama u Republici Srpskoj otišli su zahtjevi da učenike ne vode u *žive biblioteke*, jer tamo postoje *knjige* ili *priče* osoba koje pripadaju LGBTIQ+ zajednici.

A u vrijeme dok je nastajala ova publikacija pojavila se i odluka Ustavnog suda RS prema kojoj je odluka o osnivanju Gender centra RS neustavna, jer sadrži riječ *gender*, koje nema u Ustavu RS i koja je *potpuno nepoznata na teritoriji bivše Jugoslavije* i *ne nalazi se u Srpskom rječniku Vuka Stefanovića Karadžića* kao ni u drugim rječnicima srpskog jezika Instituta za srpski jezik Srpske akademije nauka i umjetnosti.

Za to vrijeme predstavnici 21 organizacije koje zagovaraju tradiciju, porodicu i slično gostuju u medijima bliskim vlastima RS, Vlada RS plaća usluge preduzećima koja su povezana s njima, odabrani mediji diskredituju aktivistkinje, a jedna od poznatijih izjava je pitanje upućeno aktivistkinjama *da li žele da se porodice raspadaju zbog jednog šamara*.

U isto vrijeme u Srbiji je zabranjena upotreba rodno osjetljivog jezika, a u Hrvatskoj sve grmi od debate protiv osnivanja Rodnih studija u Zagrebu, koje su, na kraju, ipak osnovane.

Ono što postoji kao potencijalna opasnost, a već je viđeno drugdje, jeste zahtjev za zabranu abortusa, a može se čuti i da se radi na tome da, pod krinkom osiguranja finansiranja iz budžeta, sigurne kuće, kao utočište žena žrtava nasilja čija lokacija je tajna za širu javnost, postanu javne ustanove. To bi značilo da će vlade imenovati uprave, što bi opet moglo značiti da nasilnik može postati direktor...

Za Republiku Srpsku ovo djelovanje više nije tajna – predstavnici vlasti se sve češće pozivaju na Deklaraciju Svesrpskog sabora održanog 8. juna 2024, u čijem članu 10. stoji da *Svesrpski sabor prepoznaje Srpsku pravoslavnu crkvu kao jedan od stubova nacionalnog, kulturnog i duhovnog identiteta srpskog naroda, te poziva na bližu saradnju crkvenih i državnih organa u ključnim pitanjima kao što je očuvanje tradicionalnih hrišćanskih vrijednosti i svetinje braka i porodice. Svesrpski sabor podržava i ulogu Srpske pravoslavne crkve u obrazovanju mladih posredstvom pedagoško-obrazovnih djelatnosti* i u članu 40. *ističe porodične i tradicionalne vrijednosti kao temeljne vrijednosti srpskog društva. Svesrpski sabor apeluje na Republiku Srbiju i RS da u skladu sa državnim mehanizmima ujedinjeno i ključno utiču na očuvanje vrijednosti i značaja porodice.*

I ne pomaže to što predstavnici pojedinih udruženja koja okupljaju porodice sa četvoro i više djece, a koja nisu povezana sa ovih 20, upozoravaju da je neko zloupotrijebio te organizacije, da raspolažu netačnim podacima koje neodgovorno iznose u eter, da takav odnos prema nasilju u porodici i rodu vodi korak unatrag... Uostalom, sam predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik je u januaru 2024. godine na platformi X objavio da je *neprihvatljivo da se na mala vrata uvodi rodna ideologija*, a u novembru iste godine da mu je *drago da RS s Mađarskom dijeli vrijednosti po svim pitanjima, pa i po rodnoj ravnopravnosti što je RS do tada bio problem.* (U

nastavku je rekao da RS od Mađarske uči ono što jeste povećanje nataliteta i prirodni priraštaj i ono što je Mađarska učinila da bi odbranila državu i narod...)

Sjetimo se, godinu dana ranije, 8. marta 2023, u Banjaluci su huligani silom i batinama rastjerali manju grupu LGBTIQ+ aktivista, među kojima je bilo i novinara/ki, a kako je izostala policijska zaštita – policija je došla tek osam minuta nakon poziva – aktivisti i novinari su napustili Banjaluku kao grad nesiguran za LGBTIQ+ osobe. Podsjećanja radi, nije bila riječ o šetnji ili okupljanju, nego o gledanju filma u zatvorenom prostoru.

No, da ne bude zabune, nije antirodno djelovanje u BiH fokusirano samo na Republiku Srpsku. Ima ga i u Federaciji BiH i ogleda se prije svega u otporu vakcinama, posebno onim protiv humanog papiloma virusa (HPV), ali i promociji tradicionalne porodice. Možda je razlog za manje vidljivo djelovanje to što Krivični zakon Federacije BiH nije nikada ni imao rodni identitet definisan kao osnov za krivično djelo, nego samo *izazivanje netrpeljivosti i mržnje na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi*. Za sada je jedan od bedema rodu i femicidu u FBiH sam ministar pravde u Vladi FBiH Vedran Škobić (Hrvatska demokratska zajednica BiH), koji ne prihvata riječ femicid i ne izdvaja ubistvo žena, jer traži način da ravnopravno zaštititi i muškarce.

I da se razumijemo – nije ovo izmišljotina zapadnog Balkana, antirodni pokreti se šire Evropom, Amerikom... Molitelje u Hrvatskoj podržavaju organizacije iz Poljske, njima pomaže neko drugi... Parlament EU se bavio uticajem antirodnih pokreta iz Amerike na Evropu, gdje desne političke partije, uz podršku vjerskih zajednica i radikalnih i konzervativnih grupa, djeluju sve intenzivnije...

U svakom slučaju, valja biti na oprezu, jer nikad ne znate koja prava ili grupa ljudi su sljedeći na udaru destruktivnih snaga i može biti kasno kada zakucaju na *naša* vrata, pri čemu ta *naša* vrata mogu biti bilo čija od ljudi koji misle slobodno i drugačije.

U ovoj publikaciji donosimo četiri članka koja objašnjavaju/rasvjetljavaju aktivnosti antirodnih aktera u BiH i svijetu, njihove mete i ciljeve. Autorice i autor koje smo pozvali da napišu tekstove, nisu imali unaprijed i striktno zadatu strukturu i metodologiju, već samo instrukciju da, u skladu sa svojim ekspertskim znanjima i saznanjima, ponude štivo koje će široj i šarolikoj publici pomoći da razumije da riječ rod ne ugrožava nikoga, već nam, naprotiv, pomaže da razumijemo odnose i uloge muškaraca i žena u društvu; da su ljudska prava univerzalna i da odgovor na promjene koje se ubrzano i svakodnevno dešavaju u svijetu ne može biti povratak u prošlost i lišavanje i negiranja prava žena i drugih manjinskih grupa.

Roman Kuhar u tekstu *Ipak je potreban urgentan pristup* objašnjava nastanak antirodnih pokreta, koji su prvobitno potekli iz Katoličke crkve, ali koji su godinama evoluirali gradeći saveze sa različitim, mahom desničarskim populističkim partijama, akademskom zajednicom i civilnim društvom. Kuhar ističe da uspjeh antirodnih aktera treba gledati kroz prizmu političkih, socijalnih i ekonomskih kriza koje potresaju države diljem svijeta i gdje su oni ponudili odgovor, odnosno izlaz iz tih kriza kroz vraćanje na *normalno i prirodno*. Kao neprijatelja tom *normalnom i prirodnom* proglasili su *rodnu ideologiju*, koja u *antirodnom diskursu* može označavati *istopolne brakove, reproduktivna prava, seksualno obrazovanje, usvajanje, abortus, političku korektnost kao i nepoverenje u demokratiju, nauku i institucije poput Ujedinjenih nacija, Evropske unije ili Svetske zdravstvene organizacije i prihvatanje međunarodnih sporazuma kao što je Istanbulska konvencija*. Ono što ohrabruje je viđenje da djelovanje antirodnih aktera treba shvatiti kao *priliku za ponovno promišljanje progresivne politike, odnosno za stvaranje novih prostora slobode koji moraju biti zasnovani na snažnoj socijalnoj politici i solidarnosti*.

U tekstu *Muke po jeziku*, Marija Runić analizira napade na riječi *rod* i *rodni* i ističe da, danas, nijedno društvo nije moguće razumjeti bez ovih termina i značenja koja nose pomažući nam da imenujemo i objasnimo uloge,

ponašanja i odnose moći u društvu. Ističe da upotreba rodno osjetljivog jezika sve više postaje dio novinarskih i obrazovnih praksi, te da je i vještačka inteligencija, ChatGPT-4, izrazito rodno osviještena. Autorica naglašava da je rodno osjetljivi jezik mnogo širi pojam koji se ne može svesti samo na navođenje imenica u ženskom rodu i da on ponajprije podrazumijeva nediskriminatornu i inkluzivnu upotrebu jezika kojom se žene i druge društvene grupe čine vidljivima u jeziku i kojim se prepoznaju i suzbijaju seksistički jezik i rodni stereotipi kojima se, nerijekto, žene svode na seksualne objekte ili se obezvređuju njihova profesionalna postignuća.

Na koji način zagovornici nevakcinisanja korespondiraju s antirodnim narativima, objašnjava Jelena Kalinić u tekstu *Antirodni i antinaučni pokreti šire paniku i neodlučnost za vakcinaciju*. Trveći da štite slobodu izbora, antivakseri prenebregavaju naučne činjenice da je vakcinom moguće prevenirati ili spriječiti mnoge smrtonosne bolesti ili bolesti koje imaju neizlječive posljedice, kao što je dječja paraliza, piše Kalinić. Ističe da je, u posljednje vrijeme, na udaru ovih antivakcerskih grupa vakcina protiv humanog papiloma virusa (HPV) koja sprečava infekcije i bolesti izazvane ovim virusom, od kojih je rak grlića materice globalno četvrti rak po učestalosti kod žena. Vakcinu protiv HPV-a krive za promiskuitet mladih i nazivaju je ženskom vakcinom, iako ona podjednako štiti i muškarce od bolesti uzrokovanih ovim virusom. Kalinić zaključuje da ni proces vakcinacije nije rodno neutralan, da zagovornici nevakcinisanja podrivaju povjerenje u institucije i nauku, ali i da nameću opasne narative kao što je onaj da je jedini način smanjenja rizika od infekcija da žena cijeli život bude ovisna o jednom partneru.

U tekstu *Strategije suprotstavljanja antirodnim narativima i zahtjevima*, Selma Alispahić predlaže više različitih strategija, od kojih kao ključnu vidi rad na promjeni svijesti i povećanju razumijevanja tema roda, seksualnosti, jednakosti i ljudskih prava, kao i samih antirodnih pokreta. U tom kontekstu, važnu ulogu igraju obrazovne institucije, od najnižeg do najvišeg nivoa, ali i državne institucije koje moraju raditi na obukama i senzibilizaciji svojih

službenika za primjenu zakona i međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava. Sastavni dio strategija otpora predstavljaju, kako navodi autorica, i građanske i aktivističke inicijative, kao i umjetnost, u formi filma, muzike, izložbe ili performansa, koja promoviše inkluzivnost i suprotstavlja se rigidnim rodnim normama. Pored razvoja kritičkog mišljenja i medijske pismenosti, Alispahić predlaže i intenziviranje saradnje između LGBTIQ+ zajednice, feminističkih organizacija, državnih i međunarodnim institucija kako bi se stvarao nacionalni okvir za nadzor, sankcionisanje i regulaciju aktivnosti i govora mržnje na internetu.

IPAK JE POTREBAN URGENTAN PRISTUP

Piše: Roman Kuhar

Pre izvesnog vremena, na poziv Sarajevskog otvorenog centra, govorio sam na *Letnjoj školi Žarena Papić* o antirodnim pokretima u Evropi. Pre predavanja kolege u Centru su skuhale kafu, a mi smo neformalno razgovarali o tome koliko je *rodna ideologija* rasprostranjena u Bosni i Hercegovini. Rekli su mi da je to nešto o čemu su uglavnom čuli iz medijskih izveštaja o protestima u Hrvatskoj ili Srbiji, ali da za sada to nije bio značajan diskurs koji koriste konzervativne grupe i političke stranke u Bosni i Hercegovini.

„Jednom, barem, ne moramo se baviti svim strašnim stvarima koje nam stižu odnekud“, našalila se jedna koleginica.

Ova opaska da u Bosni i Hercegovini izostaje snažna antirodna mobilizacijakasnije je potvrđena u radu istraživačke grupe formirane tokom prvog sastanka *Mreže za istraživanje roda i politike u jugoistočnoj Evropi* (GenPolSEE) u Beogradu, gde se prvi put rodila ideja o komparativnom istraživanju antirodnih mobilizacija u postjugoslovenskim zemljama.

Bosna se činila kao jedno od retkih mesta gde konzervativne grupe još nisu široko usvojile *rod* kao tačku okupljanja i središte mobilizacije. Ovde je, izgleda, etnonacionalizam ostao dominantna sila s trajnim posledicama rata vidljivim u svakodnevnom životu koji neprekidno raspiruje nacionalističke tendencije među konzervativnim grupama. Međutim, upravo kada smo završavali knjigu *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (Kuhar & Zaharijević, 2025), koja je i zasnovana na ovom komparativnom istraživanju, postalo je jasno da se situacija u BiH ubrzano menja. Ono što knjiga identifikuje kao *proto-antirodnu mobilizaciju* (Petričević, 2025) – kontekst u kojem je ideološka osnova postavljena, ali potpuna mobilizacija još nije nastupila – moglo bi uskoro postati stvar prošlosti i u Bosni i Hercegovini. Ova

publikacija, nastala u okviru projekta *Naš otpor*, koji istražuje antirodne akcije u Bosni i Hercegovini, naglašava urgentnost ozbiljnog pristupa antirodnim akterima.

Studije antirodnog diskursa širom prostora bivše Jugoslavije pokazuju da teme koje promovišu antirodni akteri imaju korene u procesima retraditionalizacije koji su započeli početkom devedesetih godina 20. veka ili čak ranije. Ove narative Zaharijević, Wawrzyniak i Dohotariu (2024) ispravno nazivaju *narativima povratka* i ukazuju na to da njihova moć leži u održavanju i unapređivanju heteronacionalističkog imaginarijuma kao neupitne normalnosti. Te teme su sada prepakovane u okvir *rodne ideologije* (Dimitrov i dr., 2025), a ova istraživanja svedoče o tome da se antirodne mobilizacije danas ozbiljno shvataju. To nije uvek bio slučaj.

Pre deset godina, kada smo moj kolega David Paternotte i ja sproveli jedno od prvih komparativnih istraživanja o antirodnim pokretima u Evropi (Kuhar & Paternotte, 2017), predstavili smo naše nalaze članovima Evropskog parlamenta i zvaničnicima EU u Briselu. Bilo je jasno da tada ove pretnje još nisu bile na njihovom radaru. Nakon našeg izlaganja, jedan visoki zvaničnik Evropske komisije primetio je da su naši strahovi preuveličani sugerišući da *srednjovekovne ideje* poput ovih *nikada neće zaista uticati na modernu Evropsku uniju*. Bio sam zatečen ovom izjavom koja je dolazila od osobe direktno odgovorne za rodnu ravnopravnost u EU. Ipak, kada se osvrnem unazad, moram priznati da čak ni ja nisam predvideo koliko će ovaj pokret postati sveprisutan.

Antirodna mobilizacija u Bosni i Hercegovini

U malom, ali rastućem, korpusu istraživanja na ovu temu u Bosni i Hercegovini perspektive se razlikuju kako to sumira Popov-Momčinović (2024). Neki istraživači tvrde da će jedinstveni kontekst Bosne i Hercegovine sprečiti antirodnu mobilizaciju da dobije zamah dok drugi upozoravaju da je *tih* ili čak *otvorena antirodna mobilizacija* već u toku.

Spahić-Šiljak i Anić (2022) naglašavaju da antirodne poruke počinju da prodiru u Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini služeći kao alat za suprotstavljanje konceptu rodne ravnopravnosti, mada se u ovom trenutku uglavnom služe neformalnim kanalima. U svojoj studiji o antirodnim mobilizacijama u Bosni i Hercegovini Edma Ajanović (2025) primećuje da su glavna prepreka jedinstvenoj antirodnoj ofanzivi u zemlji *duboke podela među antirodnim akterima, presečene duž etnopolitičkih linija, što staje na put saradnji među grupama koja se viđa drugde. Etnopolitička specifičnost BiH, tvrdi Ajanović, objašnjava ne samo zašto su antirodni okviri često vezani za etničku pripadnost, već i zašto antirodni „pokret“ ostaje relativno slab u poređenju sa drugim sredinama.*

Međutim, ovi procesi se, kako ova knjiga pokazuje, brzo razvijaju. Koncept *simboličkog lepka* – termin u antirodnim studijama koji opisuje savez različitih grupa ujedinjenih u protivljenju *rodnoj ideologiji* – mogao bi uskoro pronaći uporište i u Bosni i Hercegovini. Nedavni napadi na LGBT aktiviste u Banjaluci, organizovanje *porodičnih marševa* i širenje moralne panike o navodnoj *demografskoj zimi* sa sloganima poput *Natalitet je prioritet* ukazuju na potencijalno spajanje ovih retoričkih niti u jedinstveni oblik pretnje koju poznajemo pod imenom *rodna ideologija*. Ovaj termin funkcioniše kao *prazan označitelj*, jer upućuje na neodređenu, ali zloslutnu pretnju koja samim pominjanjem izaziva osećaj nadolazeće opasnosti stvarajući kaskadnu auru nevidljive pretnje.

Ipak, treba naglasiti da različiti (neo)konzervativni projekti otpora politikama jednakosti nisu nužno antirodni projekti. Antirodnim grupama smatramo one koje koriste ideju *rodne ideologije* kao centralni alat svoje mobilizacije (ponekad je nazivaju i *gender ideologijom, rodnom teorijom, genderizmom* ili jednostavno *gender* dok se, radi naglašavanja stranog porekla termina, *gender* često ostavlja nepreveden i fonetski transkribuje kao *džender*). U ovom slučaju naučni koncept roda – koji u feminističkoj teoriji označava odmak od biološke determinisanosti polova ka društvenim aspektima roda, rodnih uloga i povezanih društvenih normi i očekivanja

(tj. distinkcija sex/gender) – gubi svoju naučnu osnovu u političkoj mobilizaciji ovih grupa. *Rod* se tako označava kao *ideologija radikalnog feminizma* za koju se tvrdi da ugrožava muškost, ženskost, tradicionalnu porodicu i tradicionalne vrednosti.

Ovom osnovnom jezgru antirodnog diskursa pridružuju se i brojna druga pitanja – od rasprava o *demografskoj zimi* i zabrinutosti za demografski pad, preko poziva na povećanje nataliteta i organizovanja porodičnih šetnji do interpretacija da se u školama sprovodi seksualizacija dece i sličnih politika straha. Deo ovih diskursa u našem regionu poznat je odranije i usko je povezan s etnonacionalizmom, pri čemu osnovu imaju u procesima retradicionalizacije s početka devedesetih godina. Međutim, danas dobijaju novu mobilizacijsku snagu kroz uokvirivanje svih ovih pitanja kao pretnje rodnom ideologijom.

U Republici Srpskoj ovaj pokret postaje sve vidljiviji i glasniji, jer antirodni talas iz Srbije, gde se antirodna mobilizacija nedavno intenzivirala, dolazi i ovde (Rasanović i dr, 2025). Ali ključno je da je antirodna retorika koja se pojavljuje u Srbiji zapravo *copy-paste* onoga što je prvo zaživelo u Hrvatskoj (Vučković & Gergorić, 2025), a kasnije u Sloveniji (Perger & Smrdelj, 2025). Ovo, zauzvrat, odražava obrasce viđene, između ostalih, u Francuskoj, Italiji i Španiji (Kuhar & Paternotte, 2017). Danas su antirodne mobilizacije nesumnjivo globalnog karaktera i formiraju neokonzervativnu mrežu. Sonia Corrêa (2022) koristi metaforu *hidre* – mitskog bića sa više glava, gde svaka glava funkcioniše nezavisno, ali potiče iz istog tela i ponovno izrasta kada se jedna odseče. Ovo je živopisan prikaz današnjih antirodnih mobilizacija koje su prvobitno potekle iz Katoličke crkve, ali su odavno evoluirale i prevazišle čisto versku osnovu. Ovu retoriku su zatim prihvatili i Pravoslavna crkva i, u određenoj meri, islamski lideri, a takođe su je kooptirale razne nacionalističke grupe, pa čak i pojedine vlade. To smo najjasnije videli u Poljskoj i kontinuirano u Mađarskoj, kao i širom postjugoslovenskog regiona, gde snažne kombinacije etnonacionalističke i antirodne politike dobijaju na snazi.

Oportunistički savezi

Ovaj fenomen dovodi do takozvanih *oportunističkih sinergija* (Graff & Korolczuk, 2022). Taj pojam ilustruje kako *rodna ideologija* povezuje različite aktere i grupe omogućavajući saradnju među ideološki raznolikim entitetima. Ovo uključuje strateške saveze između ultrakonzervativnih verskih aktera i desničarskih populističkih partija koje žele da povećaju svoj uticaj unutar vladinih tela, akademske zajednice i civilnog društva. Desničarske populističke partije koriste antirodnu retoriku da bi privukle tradicionalističke birače, predstavljajući se kao zaštitnici *običnih ljudi* protiv *korumpiranih elita*. Istovremeno, ultrakonzervativne grupe kroz ove saveze, strateški postavljajući svoje članove na ključne pozicije unutar institucija, dobijaju pristup moći, finansiranju i mogućnostima za oblikovanje politika.

Antirodni akteri tvrde da su *politike jednakosti* otišle mnogo dalje od obezbeđivanja jednakih prava i da sada teže negiranju bioloških činjenica o muškarcima i ženama, promovišu rodnu fluidnost i rušenje tradicionalnih rodni uloga uključujući ulogu majke i oca. *Rodna ideologija* se stoga posmatra kao oblik socijalnog inženjeringa koji remeti *prirodni poredak*.

Ali odakle potiče antirodni pokret i kako funkcioniše?

Najranije diskusije o *rodnoj ideologiji* pojavile su se početkom devedesetih godina prošlog veka, kada je koncept *roda* prvi put ušao u zvanične dokumente UN-a (Corrêa i dr., 2023). Tokom debata o reproduktivnim pravima žena feminističke grupe su zagovarale zamenu termina *pol* (eng. sex) terminom *rod* (eng. gender) ističući da biološke razlike između muškaraca i žena ne bi trebalo da budu opravdanje za diskriminaciju ili nejednak tretman. Njihovi argumenti oslanjali su se na naučni diskurs iz kasnih šezdesetih koji je razlikovao biološke i društvene dimenzije pola. Naime, godine 1968. američki psihijatar Robert Stoller objavio je knjigu *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and*

Femininity ustanovljujući sada široko prihvaćenu razliku između pola i roda (Stoller, 1968). Ova diferencijacija osporavala je biološki determinizam dovodeći u pitanje tvrdnju da je *biologija sudbina*.

Kasnije su feminističke teoretičarke i teoretičari ojačali ovu distinkciju definišući *polne* razlike kao biološke razlike, a *rod* kao skup društvenih uloga, ponašanja, normi i očekivanja koja se pripisuju pojedincima na osnovu njihovog biološkog pola (Millett, 1970; Rubin, 1975).

Termin *rod* je sada široko prihvaćen u jeziku međunarodnih organizacija. U početku, kada je uveden u rasprave o reproduktivnim pravima 1994. godine na UN konferenciji u Kairu, nije izazvao kontroverze. Međutim, šest meseci kasnije Vatikan, uz podršku savezničkih država i američkih konzervativnih nevladinih organizacija, pokrenuo je kampanju protiv ovog pojma tvrdeći da on *otvara put neprihvatljivim društvenim reformama* uključujući legalizaciju abortusa i homoseksualnosti (Corrêa i dr., 2023). Dok su feministkinje zagovarale *rodnu ravnopravnost*, Vatikan je promovisao koncept *komplementarnosti polova* tvrdeći da muškarci i žene treba da ispunjavaju različite biološki definisane društvene uloge. Njihov stav je bio da *muškarci i žene zaslužuju jednako poštovanje, ali ne i jednakost u ulogama* efektivno tvrdeći da su *primarne uloge žena kao majki i supruga* aktivnih u porodičnoj sferi – njihov *biološki usud* (Case, 2011, 2016).

Ujedinjene nacije i druge međunarodne organizacije nisu prihvatile katolički koncept komplementarnosti polova. Umesto toga, rodna ravnopravnost je postala temeljna vrednost demokratske politike, što je Vatikan video kao diplomatski poraz. Od sredine devedesetih, pod papom Jovanom Pavlom II i uticajnim ličnostima kao što je budući papa Benedikt XVI, Rimokatolička crkva razvila je koncept *rodne ideologije*, što je bio interpretativni okvir korišćen da objasni sopstvene neuspehe na međunarodnoj političkoj sceni. Ovaj diskurs se brzo proširio globalno,

posebno unutar katoličkih krugova, gde je postao moćan alat za suprotstavljanje progresivnim društvenim i političkim reformama (Corrêa i dr., 2023).

Godine 1997. objavljena je prva knjiga namenjena javnosti koja upozorava na takozvane opasnosti roda, *Gender Agenda* autorke Dale O'Leary. Knjiga je popularizovala teorije zavere o navodnom radikalnom feminističkom planu za stvaranje *postrodnog* društva, što je otvorilo put poplavi knjiga, predavanja, pamfleta i veb-stranica koje šire slične ideje. Ono što je započelo kao sukob između dva koncepta – *komplementarnost polova* naspram *rodne ravnopravnosti* – s vremenom se razvilo u globalnu mobilizaciju protiv *rodne ideologije*.

Antirodni akteri koriste *rodnu ideologiju* kao prazan označitelj (Mayer & Sauer, 2017), termin dovoljno fleksibilan da apsorbuje različita i ponekad kontradiktorna značenja. Kao prazan označitelj, *rodna ideologija* u antirodnom diskursu može označavati istopolne brakove, reproduktivna prava, seksualno obrazovanje, usvajanje, abortus, političku korektnost kao i nepoverenje u demokratiju, nauku i institucije poput Ujedinjenih nacija, Evropske unije ili Svetske zdravstvene organizacije i prihvatanje međunarodnih sporazuma kao što je Istanbulska konvencija. Sve to se predstavlja kao egzistencijalna pretnja *tihoj* ili *ućutkanoj* većini. Papa Franja, na primer, opisao je *rodnu ideologiju* kao oblik *ideološke kolonizacije*.

U postsocijalističkom svetu istočne Evrope antirodni pokreti često *rodnu ideologiju* predstavljaju kroz neokolonijalnu prizmu prikazujući je kao pokušaj dekadentnog Zapada da ostatku sveta nametne svoje *seksualne zablude* (Graff & Korolczuk, 2022). Ova konstrukcija je povezana s idejom da je *rodna ideologija* projekat bivših komunističkih elita koje sada, nakon pada socijalizma, pokušavaju da pokrenu novu kulturnu revoluciju. Poljski biskup Pieroner čak je izjavio da je *rodna ideologija gora od komunizma i nacizma zajedno* (Graff & Korolczuk, 2017).

Antirodni akteri tvrde da se primarna borba više ne vodi između kapitala i radničke klase, već između muškaraca i žena. Neki stoga *rodnu ideologiju* opisuju kao novi marksizam ili marksizam 2.0 (Strehovec, 2013). U antirodnom pogledu na svet trenutna borba za kulturnu dominaciju predstavlja se kao *borba protiv elita* koje prikazuju kao *levicu na kavijaru*. Ova *levica na kavijaru* navodno staje na stranu manjina i temelji svoju politiku na apstraktnom jeziku, političkoj korektnosti i *woke kulturi* dok je *tih većina* skrajnuta, a njene tradicionalne porodične strukture odbačene kao relikti prošlosti.

Politike straha i drugi alati koje koriste antirodni akteri

Danas antirodne mobilizacije uključuju niz aktera, od nacionalističkih grupa i radikalno desničarskih organizacija do verskih zajednica, grupa *zabrinutih građana* i saveznika u medijima, akademskoj zajednici i poslovnom sektoru. Antirodni pokret je tako prerastao isključivo versku inicijativu nadmašivši svog tvorca, Rimokatoličku crkvu (Corrêa i dr., 2023; Paternotte & Kuhar, 2018). *Rodna ideologija* tako sada služi kao ujedinjujući okvir koji spaja različite diskurse u jedinstvenu percipiranu pretnju protiv koje različiti akteri mogu da se okupe. Grupe i pojedinci koji su ujedinjeni protiv *rodne ideologije* veruju da je *rod zaverenički konstrukt usmeren ka podrivanju onoga što je prirodno, nacionalno autentično ili onoga što se obično smatra normalnim* (Kuhar & Paternotte, 2017).

Antirodni akteri aktivni su i na međunarodnom nivou. Ovaj pokret se ne može ograničiti na specifičnosti lokalnih ili nacionalnih konteksta, jer je postao transnacionalna sila koja deluje kroz brojne međunarodne koalicije, organizacije i inicijative. Na primer, pokrenute su dve evropske građanske inicijative – *Mama, tata i deca* (*Mum, Dad, and Kids*) i *Jedan od nas* (*One of Us*) – kojima je cilj bio ograničiti prava na abortus i definisati porodice na evropskom nivou isključivo kao zajednice muškarca, žene i dece. Takođe, postoje mreže i organizacije za antirodno lobiranje poput *European Center for Law and Justice*, *Alliance Defending Freedom*

International i *Agenda Europe* koja okuplja 150 organizacija i pojedinaca iz 30 zemalja. Njihovi ciljevi uključuju zabranu istopolnih brakova, zabranu razvoda, istopolnog usvajanja, veštačke oplodnje i demontiranje zakonodavstva o jednakosti na nivou EU (Datta, 2021).

Jedna od prvih transnacionalnih alatki za promovisanje opasnosti od *rodne ideologije* bilo je 2013. godine pokretanje platforme *CitizenGO*, čija je misija *odbrana života, porodice i slobode širom sveta*. Prema navodima s njihovog sajta, platforma broji više od 17 miliona aktivnih građana koji rade na tome da *spreče radikalne lobije u nametanju njihovih agendi društvu*. Platforma funkcioniše kao *mašina za pritisak* organizujujući potpise za peticije, proteste u različitim zemljama i slično.

Datta (2021) je identifikovao 117 organizacija i aktera u svom istraživanju o finansijskim resursima antirodnog pokreta koji deluju u Evropi i šire, a kolektivno su potrošili više od 700 miliona dolara između 2009. i 2018. godine. Prema njegovim procenama, ovo je samo vrh ledenog brega. Izvori finansiranja uključuju američke konzervativne hrišćanske grupe, ruske oligarhe i konzervativne privatne fondacije u Evropi.

Antirodni pokret se predstavlja kao moderan i mladalački. Njihov vizuelni identitet daleko je od stereotipne slike starijih konzervativnih grupa. U većini slučajeva pokušavaju da sakriju svoje veze sa institucionalizovanom religijom i stvaraju sekularizovanu sliku, osim u kontekstima gde *biblijski diskurs* ostaje delotvorno sredstvo uticaja. Predstavljaju se kao *racionalni akteri* koji se ne bi oglašavali da stvari nisu *otišle predaleko*. Ovaj pokret često koristi strategiju samoviktimizacije predstavljajući se kao *pravi branilac potlačenih, većine koja je tiha ili čak učutkana od strane moćnih lobija i elita*. Takođe se predstavljaju kao branitelji nacionalne autentičnosti protiv međunarodnih snaga koje žele da nametnu vrednosti koje su *tuđe*.

Ključni deo njihove strategije je takozvani *marš kroz institucije*, gde nastoje da postave svoje predstavnike na ključne pozicije unutar

konsultativnih tela ili tela koja donose odluke na nacionalnom nivou ili unutar institucija kao što su Evropska unija, Savet Evrope i slične organizacije.

Druga često korišćena strategija je *strateško parničenje*. Korišćenjem alata kao što su *amicus curiae* podnesci i druge forme strateškog parničenja u sudskim slučajevima pokušavaju da utiču na sudske odluke ili da čak sami pokrenu potencijalno presudne slučajeve. Njihov repertoar protestnih akcija uključuje i demonstracije, peticije, tužbe, lobiranje, referendumске kampanje i još mnogo toga. Antirodni aktivisti su takođe veoma aktivni na internetu, gdje se oslanjaju na veštu i isplativu upotrebu društvenih mreža za širenje svojih ideja (Graff & Korolczuk, 2022; Kuhar & Paternotte, 2017).

Osnovna diskurzivna strategija koju antirodni akteri koriste zasniva se na onome što Ruth Wodak (2015) naziva *politikom straha* – oni prevode navodnu pretnju *rodne ideologije* u kratke i jednostavne poruke koje izazivaju strah, stvaraju moralnu paniku i osećaj ugroženosti istovremeno apelujući na esencijalističke predstave o tome šta je normalno i prirodno. U središtu njihovog diskursa nalazi se figura *nevinog deteta* koje je navodno ugroženo radikalnim feminističkim i LGBT idejama. Dete se pojavljuje kao simbolička zamena za tradicionalnu porodicu, tradicionalne vrednosti i samu naciju. Sve ovo je prikazano kao ugroženo, a to zahteva hitnu akciju. Kroz pojam *rodne ideologije* oni se obraćaju duboko ukorenjenim i često potisnutim strahovima o seksualnosti, posebno homoseksualnosti, i rodnim ulogama. To stvara željeni populistički efekat: otpor, bes i moralnu paniku, što sve podstiče mobilizaciju.

U takvom ambijentu *tiha većina*, koja je zaista pogođena neoliberalnim politikama i erozijom socijalne države, što je pogoršalo njihov ekonomski i socijalni status, dobija osećaj da konačno može da deluje umesto da pasivno posmatra svet oko sebe. Prema logici viktimizacije, mete postaju svi oni koji se identifikuju kao promoteri *rodne ideologije*. Ovo postaje *mobilizujuća istina* oblikovana jednostavnim

diskurzivnim receptom: *parcijalne činjenice se kombinuju sa fiktivnim konstrukcijama oblikujući izjave koje deluju kao da imaju univerzalno važenje zdravorazumske istine koju antirodni akteri neprekidno šire putem megafona društvenih mreža i drugih informativnih kanala* (Kuhar, 2017).

Najopštiji odgovor na pitanje zašto ovi pokreti imaju globalnog uspeha jeste da oni strateški pojačavaju nesigurnosti u vezi sa osnovnim ontološkim pitanjima ljudskosti među kojima je rod jedan od najosnovnijih i najznačajnijih markera identiteta. Istovremeno, oni nude vrlo jednostavne, ali utešne i strateški oblikovane odgovore na ove nesigurnosti i, šire, na trenutne političke, ekonomske, društvene i kulturne promene koje se doživljavaju kao *polikrize* ili krize koje prelaze iz jedne u drugu. Kao politički pokret i diskurs, antirodni projekat se može razumeti kao odgovor na te polikrize, pre svega na socijalne i ekonomske krize.

Retrotopija – umesto bolje budućnosti, vraćanje u mitsku prošlost

Većina dosadašnjih analiza antirodnih pokreta ističe da privlačnost i uspeh antirodnog diskursa *rodne ideologije* treba razumeti u kontekstu negativnih ekonomskih i društvenih posledica neoliberalne politike (Bogaards & Petó, 2022; Grzebalska i dr., 2017; Petó, 2021). Istraživači primećuju da je demontiranje socijalne države i porast individualizma stvorio plodno tlo za antirodni diskurs, posebno među gubitnicima u neoliberalnim režimima – onima koji su ostali po strani. Graff i Korolczuk (2022) tvrde da je antirodni pokret, kao oblik otpora neoliberalizmu, *strukturiran i legitimizovan kao konzervativni odgovor na neoliberalne ekscese*. U tom smislu, blisko je povezan sa radikalnim desničarskim populizmom, čiji uspeh može biti pripisan strahovima i brigama koje su generisale neoliberalne politike. Antirodni akteri ljudima govore da su žrtve *korumpiranih elita*, a ti ljudi, prihvatanjem antirodne retorike, dobijaju osećaj moći i aktivne uloge postajući proaktivni građani koji brane tradicionalne vrednosti. Prema Grzebalskoj, Kováts i Petó (2017), *rodna*

ideologija predstavlja odbacivanje trenutnog socioekonomskog poretka koji daje prioritet identitetskoj politici u odnosu na materijalne probleme, čime slabi društvenu, kulturnu i političku sigurnost ljudi.

U kontekstu istočne Evrope Zacharenko (2019) naglašava da antirodni pokreti crpe snagu iz razočaranja koje proizlazi iz neispunjenog obećanja da će *postsocijalistički svet* postići *ekonomski prosperitet zapadne Evrope*. Umesto toga, EU je više ili manje uspešno – i često s pokroviteljskim stavom – samo izvozila lekcije o *ispravnim* stavovima i vrednostima. Kao posledicu toga antirodni akteri vide feministkinje i LGBT aktiviste i aktivistkinje kao *elite* koje su navodno postale *elite* zbog uspeha svoje identitetske politike koja se bori za jednakost.

Međutim, to je samo deo priče. Uspeh antirodnog projekta i percepcija feminizma i LGBT pitanja kao dela *problematičnih elita* takođe su povezani sa i dalje veoma prisutnom homofobijom, transfobijom i seksizmom koji samo dodatno produbljuju ekonomske i društvene podele. Zakonske zaštite za seksualne manjine se u antirodnom diskursu tumače kao *ideološka kolonizacija*, a tradicija, što podrazumeva tradicionalnu porodicu i tradicionalne odnose između muškarca i žene, se predstavlja kao njen protivnik. Ovde se, oko stava o tradicionalnoj porodici, antirodni pokreti i radikalna desnica približavaju u stavovima, konvergiraju. Za antirodne aktere tradicionalna porodica stoji u opoziciji prema *nenormalnim* LGBT stilovima života ili radikalnom feminizmu, dok je za radikalnu desnicu ona *srž njihovog nacionalizma i nativizma*.

Dakle, antirodni pokret ima uspeha, jer, poput populističkih partija i grupa širom Evrope, koristi strahove ljudi zbog budućnosti, naročito budućnosti njihovih porodica, a posebno njihove dece. U skladu sa Gramscijevom teorijom kulturne hegemonije, oni razumeju važnost širenja alternativnih ideja koje teže da postanu dominantna tumačenja. Iskrivljuju termine i koncepte koje osporavaju. Rodna ravnopravnost je jedan od tih konceptata. Oni menjaju značenje tih ideja i povećavaju

konfuziju, predstavljajući svoje napore kao razotkrivanje onoga što se navodno krije iza jezika jednakosti i demokratije. Takođe, koriste ideju da je jednakost već postignuta i da feministički i LGBT pokreti zapravo zahtevaju *previše*, odnosno dodatna, a ne jednaka prava. Na taj način daju glas onima koji su se zamorili od jednakosti i političke korektnosti.

Fokusirajući se na *korumpirane elite*, antirodni pokret ljudima nudi obećanje bolje budućnosti. Ali ta budućnost leži u prošlosti: oni tvrde da bi društvo trebalo da se vrati u neku vrstu mitske prošlosti kao prirodnog stanja stvari. Bauman (2017) je takve zahteve za povratkom u prošlost nazvao *retrotopijom*: utopijske težnje, objasnio je, sada su usmerene ka idealizovanoj prošlosti, a ne ka boljoj budućnosti. Antirodni pokret je stoga tipičan retrotopijski projekat. Ali to ne znači da se može lako odbaciti. Ove pokrete treba shvatiti ozbiljno – njihove diskurse treba analizirati, a njihovu pozadinu, veze i ciljeve razotkriti istovremeno razumevajući zašto njihov jezik ima odjeka. To uključuje i razmatranje razloga zbog kojih *tiha većina* vidi rešenja za budućnost u ovoj populističkoj retorici.

Prilika za ponovno promišljanje progresivne politike

Iako sveprisutnost diskursa o *rodnoj ideologiji* može ostaviti utisak totalnog napada na progresivne napore za uspostavljanje i održanje jednakosti, nedavne studije o reakcijama feminističkih i LGBT zajednica u Evropi pokazuju da se te grupe ne brane samo pasivno, već da pružaju *produktivni otpor* (Smrdelj & Kuhar, 2025) – feministički odgovori su raznovrsniji i oblikuju ih faktori kao što su strukturna pozicija pojedinačnih aktera, nivo njihove institucionalizacije i širi politički konteksti.

Bilo bi naivno tvrditi da pretnja koju predstavlja antirodni projekat nije stvarna, jer ona to svakako jeste. Međutim, uspeh antirodnih pokreta ne treba da vodi ka rezignaciji, naprotiv – oni predstavljaju priliku za ponovno promišljanje progresivne politike, što bi moglo dovesti do novih produktivnih oblika otpora protiv neokonzervativnih inicijativa. Savremeni angažmani u polju jednakosti, a posebno rodnoj ravnopravnosti, ne mogu

se ograničavati na *sindikalne* aktivnosti usmerene samo na feminizam, naprotiv – potrebne su nam široke mreže saradnje među različitim grupama koje rade na stvaranju inkluzivnijeg, demokratičnijeg, tolerantnijeg i ekološki odgovornijeg društva. Izgradnja koalicija i negovanje solidarnosti su ključni u ovom procesu. Uloga ovih progresivnih mreža je nesumnjivo da stvore nove prostore slobode koji moraju biti zasnovani na snažnoj socijalnoj politici i solidarnosti. I sve to je zaista moguće.

Zahvaljujem se Adriani Zaharijević na prvom čitanju ovog teksta i na njenoj nesebičnoj podršci.

Literatura

Ajanović, E. (2025). Anti-gender in Bosnia and Herzegovina: Yet another instrument of ethnonationalist mobilization? In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Bauman, Z. (2017). *Retrotopia*. Polity Press.

Bogaards, M., & Petó, A. (2022). Gendering de-democratization: Gender and illiberalism in post-communist Europe. *Politics and Governance*, 10(4), 1–5. <https://doi.org/10.17645/pag.v10i4.6245>

Case, M. A. (2011). After gender and deconstruction of man: The Vatican's nightmare vision of the gender agenda for the law. *Pace Law Review*, 31(3), 802–817.

Case, M. A. (2016). The role of the popes in the invention of complementarity and the Vatican's anathematization of gender. *Religion & Gender*, 6(2), 155–172.

Corrêa, S. (Ed.). (2022). *Anti-gender politics in Latin America in the pandemic context*. Associação Brasileira Interdisciplinas de Aids.

Corrêa, S., Paternotte, D., & House, C. (2023). Dr. Frankenstein's hydra. In *Routledge handbook of sexuality, gender, health and rights* (pp. 484–493). Routledge.

Datta, N. (2021). Tip of the iceberg: Religious extremist funders against human rights for sexuality and reproductive health in Europe (2009–2018).

Dimitrov, S., Velichkovska, M., & Cvetkovich, I. (2025). The old new: Anti-gender mobilizations in North Macedonia. In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Graff, A., & Korolczuk, E. (2022). *Anti-gender politics in the populist moment*. Routledge.

Graff, A., & Korolczuk, E. (2017). Worse than communism and Nazism put together: War on gender in Poland. In R. Kuhar & D. Paternotte (Eds.), *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against equality* (pp. 175–193). Rowman & Littlefield International.

Grzebalska, W., Kováts, E., & Pető, A. (2017). Gender as symbolic glue: How 'gender' became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order. *Political Critique: Long Reads, Network 4 Debate*. <https://politicalcritique.org/long-read/2017/gender-as-symbolic-glue-how-gender-became-an-umbrella-term-for-the-rejection-of-the-neoliberal-order/>

Kuhar, R., & Paternotte, D. (Eds.). (2017). *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. Rowman & Littlefield.

Kuhar, R. (2017). Changing gender several times a day: The anti-gender movement in Slovenia. In R. Kuhar & D. Paternotte (Eds.), *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality* (pp. 215–232). Rowman & Littlefield.

Kuhar, R., & Zaharijević, A. (Eds.). (2025). *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Mayer, S., & Sauer, B. (2017). "Gender ideology" in Austria: Coalitions around an empty signifier. In R. Kuhar & D. Paternotte (Eds.), *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality* (pp. 23–40). Rowman & Littlefield.

Millett, K. (1970). *Sexual politics*. Columbia University Press.

Paternotte, D., & Kuhar, R. (2018). Disentangling and locating the "global right": Anti-gender campaigns in Europe. *Politics and Governance*, 6(3), 6–19. <https://doi.org/10.17645/pag.v6i3.1557>

Perger, N., & Smrdelj, R. (2025). 'First our children, then our gender': Anti-gender mobilization in Slovenia. In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Petó, A. (2021). Gender and illiberalism. In *Routledge handbook of illiberalism* (pp. 313–325). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367260569-24>

Petričević, P. (2025). Gender as collateral. In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Popov-Momčinović, Z. (2024). *Aktivizam u ženskom pokretu u Bosni i Hercegovini – izazovi, iskoraci i društvene promene*. Fondacija CURE.

Resanović, M., Urošević, M., & Pudar Draško, G. (2025). Your gender is a battleground: Anti-gender issues in Serbia. In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Rubin, G. (1975). The traffic in women: Notes on the „political economy“ of sex. In R. Reiter (Ed.), *Toward an anthropology of women* (pp. 157–210). Monthly Review Press.

Smrdelj, R., & Kuhar, R. (2025). Productive resistance: Anti-gender mobilizations in Europe and the feminist response. *Palgrave* (in print).

Spahić-Šiljak, Z., & Anić, R. (2022). Gender and religion in the Balkans: The example of Croatia and Bosnia and Herzegovina. In S. Odak & Z. Grozdanov (Eds.), *Balkan Contextual Theology: An Introduction* (pp. 92–118). Routledge.

Stoller, R. J. (1968). *Sex and gender: The development of masculinity and femininity*. Karnac Books.

Strehovec, T. (2013). Zakonska zveza v perspektivi drugega vatikanskega koncila. *Bogoslovni Vestnik*, 73(2), 233–249.

Vučković Juroš, T., & Gergorić, M. (2025). Mobilizing the womb: Anti-abortion activism and the institutionalization of the anti-gender movement in Croatia. In R. Kuhar & A. Zaharijević (Eds.), *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: The Hidden Connection* (in print). Palgrave.

Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage.

Zacharenko, E. (2019). The neoliberal fuel to the anti-gender movement. *IPS Journal*.

Zaharijević, A., Wawrzyniak, J., & Dohotariu, A. (2024). Who cares for families? Narrative(s) of return in postsocialist Europe. *East European Politics and Societies and Cultures*, 38(2), 576–593.

MUKE PO JEZIKU ILI KAKO JE ROD (P)OSTAO NAJUGROŽENIJA SRPSKA RIJEČ

Piše: Marija Runić

Samo tokom 2024. godine u Republici Srpskoj i Srbiji imali smo čitav stampedo napada na riječ rod i njegovo protjerivanje iz zakonskih okvira. Nije bolje prošla ni nespretno sročena alternativa gender (džender) iz naziva Gender centar Vlade Republike Srpske, koju je, nakon posljednjeg ataka, Ustavni sud Republike Srpske proglasio neustavnom.

U pozadini ovih napada, iza kojih stoje desničarske nevladine organizacije, Odbor za standardizaciju srpskog jezika i Srpska pravoslavna crkva, a koji su se marketinški i pravno odigravali isključivo na polju jezika, kriju se ukorijenjena mizoginija, borba protiv modernosti i mogućnosti društvenih promjena, mržnja prema seksualnim manjinama i Zapadu, navodna briga za porodicu kroz brigu o djeci i borbi za demografski opstanak nacije (zasad još ne i bijele rase) i konačno i najvažnije – borba za očuvanje sopstvenih pozicija moći.

Ovi napadi zasad ne prestaju.

Zašto je našem jeziku neophodna riječ rod?

Rječnici dva velika svjetska jezika, najstariji rječnik američkog engleskog Merriam-Webster i francuskog Larousse, bilježe, kako je uobičajeno u leksikografskoj praksi koja uvažava društvene promjene, transformacije koje je riječ rod doživjela tokom vremena.

U engleskom se ona prikazuje kroz spektar značenja koja kreću od roda (gender) kao gramatičke kategorije, dakle, relativno proizvoljne kategorije, do značenja roda koje je u vezi sa značenjem riječi pol. U ovom drugom značenju stvari se zapravo komplikuju. Riječ rod se tako može ticati načina da se razlikuju muški i ženski pol na osnovu fizičkih osobina, a može se ticati psiholoških, bihevioralnih ili kulturoloških svojstava koja

se pripisuju jednom od bioloških polova. Ovo značenje se u našem jeziku najbolje ilustruje pripisujućim osobinama i razlikama između muškosti/muževnosti i ženskosti/ženstvenosti.

U najpoznatijem rječniku francuskog jezika Larousse, rod pak broji osam različitih značenja, od onih u uobičajenoj upotrebi poput roda kao soja ili žanra do posebnih, lingvističkih (rod kao gramatički rod), preko bioloških do socioloških nastalih prema semantičkom kalku (preuzimanju značenja) iz engleskog. Ovo značenje se tiče pojma koji se odnosi na identitetsku, historijsku, političku, društvenu, kulturnu i simboličku dimenziju polnih identiteta. Uz ovo posljednje, hronološki najnovije značenje, stavljen je i dodatak da je ovakvo shvatanje roda u stalnoj evoluciji. Zvuči isuviše komplikovano? Koliko god da to objektivno jeste, bez ovog značenja roda ne možemo razumjeti društvene nejednakosti.

Prema mišljenju čuvene antropološkinje Suzan Gal, rod danas dobija značenje kojim je moguće imenovati, analizirati i organizovati socijalne strukture u jednom društvu. Rod dobija i kulturološku konotaciju i tako se metaforički može primijeniti na čitave države, klase i politike, kroz razumijevanje načina na koji se opravdavaju strukture moći. Ukratko, bez primjene konceptualnog aparata vezanog za pojam roda, danas nije moguće razumjeti nijedno društvo. U Rječniku rodne ravnopravnosti Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE) čak stotinak termina u svom nazivu sadrži pridjev rodni. Predočeni terminološki aparat služi da se razumiju i unaprijede društvene, ekonomske i političke reperkusije položaja, uloga i prava žena, muškaraca i osoba drugačije seksualne orijentacije u jednom društvu. Takve sintagme, sad već prilično odomaćene i u našem jeziku, uključuju rodne uloge, rodne odnose, rodnu podjelu rada, rodnu diskriminaciju, rodne pristrasnosti, rodnu ravnopravnost, rodno osjetljivi jezik, orodnjavanje politika, rodno odgovorno budžetiranje i tako dalje.

Jezik i naše društvo ne mogu dalje bez pojma rod i rodni

U sociološki impregniranom značenju, ali sa pogrdom notom, koristi se i termin rodna ideologija. Ovaj krovni označitelj, prilično širokog i neuhvatljivog značenja, najčešće koriste ekstremno desni pokreti i religiozni fundamentalisti, takozvani antirodni pokreti širom svijeta, a odskora i kod nas (Stojčić & Bobičić 2023; Zaharijević & Antonijević 2024). Iako je značenje ovog termina potpuno neodređeno, njegova upotreba je postala ključni termin za širenje straha i panike postajući tako sastavni dio reakcionarnih i konzervativnih nastojanja da se ponište dostignuća na području ženske emancipacije i uopšte demokratizacije.

Pa ipak, u referentnom priručniku srpskog jezika, Rječniku srpskog jezika Matice srpske, nema ni traga od svih navedenih komplikacija koje dolaze sa društvenim konotacijama pojma rod. Unosnica rod kao osnovno značenje navodi rođenje, potomstvo, porodicu, porod, koje je u naš jezik došlo još iz praslovenskog i staroslovenskog jezika. U ovom značenju se riječ rod koristi i u stihovima himne Bože pravde: Bože spasi, Bože brani, moli ti se srpski rod! Među ostalim značenjima navode se rod kao biološka vrsta, pol, gramatički rod i slično, a za pridjev rodni kao jedino značenje stoji: koji se tiče porijekla u značenju maternji (npr. rodni kraj). U natuknici pola, pak, navodi se kako su pol i rod sinonimi (riječi istog značenja). Zanimljivo je da se za ilustraciju ove upotrebe riječi pol navode upravo primjeri društvenog učitavanja rodni razlika (SIC!) kroz primjere jači pol da označi muškarce i lepši pol i slabiji pol da označi pripadnice ženskog pola.

Ovo posljednje nas ujedno vraća na teško pitanje odnosa pola i roda u jeziku i njihove upotrebe. Ako izuzmemo biologiju, psihologiju i sociologiju, i držimo se samo lingvistike, činjenica je da se nekad u jeziku ove dvije riječi mogu koristiti u istovjetnom značenju (donekle u polna/rodna diskriminacija), a da nekada to nikako nije moguće (npr. rodne, a ne polne uloge i polne, a ne rodne bolesti) govori nam da su nam obje riječi

i te kako potrebne. I da se vratimo na početak teksta: izbacivanje roda iz zakonâ i šire iz politike ostavlja prostor za mnogo smješnije i neprirodnije riječi i sintagme od onih kojima su se javno podsmijevali takozvani jezički autoriteti poput psihološkinje ili borkinje. Smiješne alternative ovima koje se protjeruju uključuju opolnjavanje politika, polno budžetiranje, polno osjetljivi jezik ili polne režime.

Kako ovo nije jezički prihvatljiva alternativa, ostaje nam da mislimo kako su alternative rodu i rodnoj terminologiji ili potpuno ukidanje roda i rodnog ili pak stavljanje pridjeva takozvani ispred svake zvanične upotrebe kao u slučaju oprobano recepta Kosova, pardon, takozvane Republike Kosovo. Dobili bismo tako takozvanu rodnu diskriminaciju, takozvani rod, takozvano rodno budžetiranje, takozvane rodne uloge, takozvane rodne odnose i slično. Malo više papira i piksela, ali je stvar lako rješiva. Iako smo se već navikli na domišljatost i praktičnost naših zakonodavaca, posebno po pitanju jezika u Republici Srpskoj, biće da se prije radi o ukidanju mogućnosti da se vaspostavlja ovozemaljska društvena jednakost i pravda. No, šta god radili i smišljali, naš jezik i naše društvo ne može dalje bez pojma rod i rodni.

Šta se krije iza napada na rodno osjetljivi jezik?

U dosad najdužoj i medijski najpropraćenijoj antirodnoj kampanji veliki dio konzervativnih kulturnih i akademskih elita se posebno okomio na upotrebu rodno osjetljivog jezika. U hirurški precizno građenim argumentima oko trivijalnih tema napadane su uglavnom imenice kojima se izvodi ženski rod od postojećih imenica muškog roda (pilotkinja ili trenerica) ili se koriste različiti inkluzivni oblici (drugarice i drugovi, učenici i učenice su došli/e). Međutim, opšte je poznata stvar da rodno osjetljiv jezik nije samo to, niti je njegova suština u tome. On ponajprije podrazumijeva nediskriminatornu i inkluzivnu upotrebu jezika kojom se žene i druge društvene grupe, ne nužno određene rodnim identitetom, čine vidljivima, dakle, prisutnima u jeziku. On takođe podrazumijeva da

se prepoznaju i suzbijaju seksistički jezik i rodni stereotipi zbog kojih se često u medijskim izvještavanjima žena svodi na seksualni objekat ili se obezvređuju njena profesionalna postignuća.

Čak i ako se držimo samo onog fronta jezika na kome se odvija sukob – pitanja jezičkih formi u kojima se koriste i ženski oblici – postoje brojni argumenti da upotreba rodno osjetljivih parova i inkluzivnog jezika i te kako može uticati na stavove, motivaciju i ponašanje prije svega govornica datog jezika. U kognitivnoj psihologiji ovo se može objasniti efektima primovanja. Taj fenomen tiče se uticaja koji različiti stimuli iz okruženja (riječi, koncepti, slike) imaju na naše ponašanje i stavove i to na način da ih nismo ni svjesni. Kaneman (2011) piše o tome kako neka društva primuju poslušnost kroz postavljanje slika velikog vođe i time, na primjer, vode do smanjenja spontanog mišljenja i nezavisnog djelovanja.

U raznim eksperimentalnim istraživanjima o uticaju jezičkih oblika na naše mišljenje i ponašanje dokazano je kako izloženost rodno osjetljivim oblicima može smanjiti uobičajene diskriminatorne predstave o ženama. Istovremeno, ustaljena upotreba muškog roda kao rodno neutralnog može doprinijeti stvaranju mentalnih asocijacija sa muškim polom (Horvath et al. 2016; Vučenović 2022). Djevojčice, samo na osnovu izloženosti oblicima zanimanja formulisanim isključivo u muškom rodu, mogu percipirati da su takva zanimanja namijenjena muškarcima. U jednom eksperimentu korišteni su tako ili samo muški oblici ili pak rodno osjetljivi parovi za zanimanja (bilo da su u pitanju stereotipno muška, stereotipna ženska ili rodno neutralna zanimanja). Djevojčice izložene zanimanjima formulisanim kroz rodno osjetljive parove pokazivale su veću sklonost ka stereotipno muškim zanimanjima u odnosu na djevojčice koje su bile izložene samo muškim oblicima (Vervecken et al., 2013). U drugom eksperimentu ispitivane su reakcije na simulirane oglase za posao u Austriji (Horvath & Sczesny, 2015) formulisane u muškom rodu (traži se direktor) ili kroz rodno osjetljive parove (traži se direktor/direktorica). U prvom slučaju ispitanici su percipirali muškarce kao pogodnije kandidate

za dato radno mjesto, dok je izloženost rodno osjetljivim parovima činila da se i muškarci i žene percipiraju jednako podobnima za ovaj posao.

S obzirom na to da rodno neosjetljivi jezik može stvoriti obeshrabrujuće okruženje za žene, djevojčice i druge grupe, rodno osjetljivi jezik postaje važan stub borbe za postizanje rodne ravnopravnosti i jednakih prilika za sve (Vučenović 2022, Zlotrg 2023), a o tehničkim detaljima njegove primjene i potrebe za ekonomisanjem u papiru i pikselima naravno da treba voditi dijalog sa svima koji na bilo koji način koriste jezik u svom radu.

Najznačajniji uvid u to šta se zapravo krije iza borbe protiv rodno osjetljivog jezika u Srbiji i Republici Srpskoj stičemo iščitavanjem obimnih spisa objavljenih u Zborniku Matice srpske pod nazivom Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: izazovi, problemi i rešenja, objavljenog nakon istoimenog panela održanog 2021. godine. Ovaj sabor je aminovala i otvorila Srpska pravoslavna crkva kao najistaknutija borkinja protiv rodno osjetljivog jezika u Srbiji i BiH. Skup posvećen jeziku otvorio je crkveni velikodostojnik koji nije da baš ima zavidnu biografiju na polju istraživanja jezika, a još manje društva. Na skupu, pritom, nije uzela učešće niti jedna od stručnjakinja starije ili novije generacije koje se u svom radu već decenijama bave rodno osjetljivim jezikom na srpskom govornom prostoru (npr. Svenka Savić, Sandra Zlotrg, Marjana Stevanović, Nataša Vučenović i mnoge druge).

U uvodnom izlaganju skromni i ponizni episkop odmucava čitav niz anatema na rodnu ravnopravnost, žensku emancipaciju i rodno osjetljivi jezik iscrtavajući ideološki pramac cijelom antirodnom pokretu kod nas. Uz razne diskvalifikacije ad hominem onih koji se bore za rodnu ravnopravnost, episkop rodno osjetljivi jezik naziva uvoznom teorijom o takozvanoj rodnoj ravnopravnosti; ideologiji [koja] na mala vrata uvodi sveopštu diskriminaciju, de facto ukida i ženstvenost i muževnost kao biološke i etičke kategorije; te predstavlja veoma ozbiljnu prijetnju braku i porodici i ugrožava čitave narode.

Na skupu se time potvrđuje viševjekovna teza o ugroženosti srpskog jezika kao simbolički neodvojivog dijela srpskog naroda. Navodna prijetnja sa Zapada oličena u konceptu rodno osjetljivog jezika tumači se kao pokušaj razaranja srpskog identiteta i tradicije. Ovako postavljena argumentacija evocira manihejski diskurs, gdje se borba između sila dobra i zla odvija između čistog srpskog identiteta i, kako se tvrdi, nametnute zapadne ideologije što se koristi i u drugim sredinama, recimo, Rusiji ili Mađarskoj. Retorika o ugroženosti, često rabljena u raspravama o jeziku kod nas, posebno u posljednjih tridesetak godina, nastavlja tako dominirati i ovom temom ostavljajući malo prostora za konstruktivnu raspravu o pitanjima uspostavljanja ravnopravnosti kroz jezičku upotrebu, prije svega u obrazovanju i medijima.

Ovaj skup će ujedno udariti temelje najdužoj i najuspješnijoj ofanzivi na rodno osjetljivi jezik i riječ „rod“, sve do konačne pobjede i obustave primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti Republike Srbije u junu 2024. godine do ocjene njegove ustavnosti, kao i do niza zakonskih obustava u Republici Srpskoj. Tu pobjedu, kao ni to zašto se ona baš toliko tiče Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, nije, međutim, moguće razumjeti bez šireg društvenopolitičkog konteksta za koji se potrebno vratiti nekoliko sedmica unatrag.

Početak juna na Svesrpskom saboru u Beogradu usvojena je Deklaracija o zaštiti nacionalnih i političkih prava i zajedničkoj budućnosti srpskog naroda koju potom usvaja i skupština bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske. U ovom dokumentu, nimalo slučajno, jezik opet zauzima centralno mjesto. Deklaracija naglašava ujedinjujući značaj srpskog jezika i ćirilskog pisma kao stubova srpske kulture i nauke, ali i nacionalnog identiteta. Isticanjem ujedinjujućeg karaktera srpskog jezika, spram razarajuće prirode rodno osjetljivog jezika, koja se sve češće ponavlja u desničarskom diskursu, postavljaju se, sasvim krivo, ova dva jezika u nepomirljiv odnos.

Nije jasno u kojoj mjeri antirodne kampanje usmjerene na jezik mogu suštinski spriječiti upotrebu rodno osjetljivog jezika koji sve više postaje dio novinarskih i obrazovnih praksi. I sama najšire dostupna vještačka inteligencija zasnovana na velikim jezičkim modelima, ChatGPT-4o, izrazito je rodno osviještena i dosljedno koristi rodno osjetljivi jezik, čak i kada je trenirana na ćirilničnim podacima.

Pa ipak, ono što iza njih ostaje je nemogućnost da se značajno unaprijedi zaštita žena i djevojčica od porodičnog nasilja koje ostaje rak-rana bosanskohercegovačkog društva, te da se pruži dosad najveći podsticaj za uspostavljanje rodne pravde i ravnopravnosti u čitavom nizu društvenih djelatnosti u Srbiji. Gorak ukus ostavlja i spremnost antirodnih intelektualnih i kulturnih djelatnica i djelatnika da kroz šurovanje sa crkvom idu toliko daleko u razaranju institucija nauke i kulture. Sve nas ovo navodi na zaključak da odrednica antirodni u našem kontekstu, barem kada su u pitanju ideološki, a ne ekonomski porivi, okuplja antinaučne, antiinstitucionalne i antidemokratske akademske, kulturne i političke sudionike.

Literatura

Bobičić, N. & Stojčić, M. (2023). Anti-gender Discourse in Serbian Media. *CM: Communication and Media* 18(1), 3-31. <https://doi.org/10.5937/cm18-42035>

Horvath, L. K., & Sczesny, S. (2015). Reducing women's lack of fit with leadership positions? Effects of the wording of job advertisements. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 25(2), 316–328. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2015.1067611>

Horvath, L. K., Merkel, E. F., Maass, A., Sczesny, S. (2016). Does Gender-Fair Language Pay Off? The Social Perception of Professions from a Cross-Linguistic Perspective. *Frontiers in Psychology*, 6 (2018), 1-12.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.

Vervecken, D., Hannover, B., & Wolter, I. (2013). Changing (s)expectations: how gender-fair job descriptions impact children's perceptions and interest regarding traditionally male occupations. *Journal of Vocational Behavior* 82 (3), 208–220.

Vučenović, N. (2022). *Rodne ideologije u udžbenicima italijanskog kao stranog*. Doktorska disertacija odbranjena na Univerzitetu u Beogradu. Dostupna na <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/20791>

Vujanić, M., Gortan- Premk, D., Dešić, M., Dragičević, R., Nikolić, M., Nogo, Lj., Pavković, V., Radović-Tešić, M., Ramić, N., Stijović, R. & Fekete, E. (2011). *Rečnik srpskog jezika*. Matica srpska.

Zaharijević A. & Antonijević Z. (2024). Gender Equality for Show: Serbian Performative Europeanization. In: Giorgi A., Garraio J. & Toldy T. (eds). *Religion, Gender, and Populism in the Mediterranean* (pp. 88-105). Routledge.

Zlotrg, S. (2023). *Diskurs protiv rodno osjetljivog jezika*. Radovi

Filozofskog Fakulteta U Sarajevu, (26), 11-31. <https://doi.org/10.46352/23036990.2023.11>

ANTIRODNI I ANTINAUČNI POKRETI ŠIRE PANIKU I NEODLUČNOST ZA VAKVINACIJU

Piše: Jelena Kalinić

Vakcine ili cjepiva jedno su od najvećih dostignuća čovječanstva. Zahvaljujući njima, mortalitet djece je smanjen, životni vijek produžen, a kvalitet života poboljšan. No, vakcine i proces imunizacije su istovremeno i žrtva vlastitog uspjeha. Bolesti od kojih nas štite su postale rjeđe, a neke, poput variole vere, iskorijenjene su.

Vakcinacija je u zadnjih 50 godina spasila oko 150 miliona dječjih života, navodi nedavna studija Svjetske zdravstvene organizacije u uglednom časopisu *Lancet*¹. To je više od ukupnog broja ljudi koji su stradali u oba svjetska rata zajedno. No, kako ljudi više nisu izloženi ovim bolestima i ne znaju kakvu patnju izazivaju, tako je sve češći slučaj da, čak bez osnovnog znanja i bez obrazovanja u sferi bioloških i medicinskih nauka, kritikuju vakcine i odbijaju ih ili odbijaju vakcinisati svoju djecu.

Smrtni slučajevi maloljetnika zbog nevakcinacije

Prije svega da ponovimo kako vakcine/cjepiva rade: u organizam se, prosto, unosi mala količina ili oslabljenog uzročnika bolesti (virus, bakterija), mrtvog uzročnika bolesti, ili neki njegov dio (protein, dio genetičkog materijala), u nekim slučajevima produkt patogenog mikroorganizma, ili čestica koja imitira patogen. Tada imunološki sistem reaguje na uljeza proizvodnjom odbrambenih antitijela koja neutraliziraju patogen jednom kada on stvarno dospije u organizam i pokreću lavinu drugih reakcija koje uništavaju uljeze.

Iako je redovna vakcinacija za djecu u zemljama nastalim raspadom SFRJ i dalje obavezna, ovaj je prostor u Evropi ipak među lošijima po stepenu

¹ Shattock, Andrew J et al., (2024). *Contribution of vaccination to improved survival and health: modelling 50 years of the Expanded Programme on Immunization*. The Lancet. Volume 403, Issue 10441p2307-2316.

vakcinalnih obuhvata. Tako, recimo, statistički godišnjak Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH (ZZJZ FBiH) za 2023. pokazuje porast slučajeva zaušnjaka, velikog kašlja te čak jedan slučaj tetanusa², što je nedopustivo u civiliziranoj zemlji. U 2024. godini zabilježeni su i smrtni slučajevi maloljetnih lica³ usljed komplikacije infekcije morbilima, a posebno je mjesto u medijskom izvještavanju imao slučaj dvomjesečne bebe iz Mostara, koja je u oktobru 2023. godine preminula od velikog kašlja⁴. Beba nije mogla primiti potrebnu vakcinu jer se ona daje nešto kasnije, ali mogla je biti zaštićena kolektivnim imunitetom da je više članova zajednice bilo vakcinisano, čime bi širenje bolesti bilo pod kontrolom, ili da je trudnica, majka djeteta, bila vakcinisana. Ali u cijeloj BiH ne postoji praksa vakcinisanja trudnica protiv velikog kašlja, iako je ta vakcina preporučena u trudnoći i potrebno ju je obnoviti svakih 7–10 godina, jer joj sa godinama dejstvo opada. Na ovaj način institucije u BiH direktno krše pravo na zdravlje svojih građana i propuštaju priliku da ih zaštite.

Prema podacima ZZJZ FBiH, broj djece vakcinisane redovnim vakcinama je u drastičnom padu, posebno u periodu 2012–2022. i za vakcine koje štite od difterije, tetanusa, velikog kašlja, dječje paralize i hemofilusa B (petovalentna vakcina) i protiv morbila/ospica, rubeole i zaušnjaka (MPR ili eng. MMR)⁵, a vakcinalni obuhvati u Federaciji, pogotovo u Kantonu Sarajevo, su više nego poražavajući⁶.

Obuhvat prvom dozom vakcine koja štiti od morbila/ospica, zaušnjaka i rubeole (MMR/MRP) u Kantonu Sarajevo iznosi ispodprosječnih 30,6%, a za ostale vakcine obuhvati u ciljanim populacijama su

2 Godišnjak 2023 ZZJZ FBiH: https://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2024/09/Godisnjak-ZZJZ_2023_web.pdf

3 <https://n1info.ba/zdravlje/od-zaraze-morbila-jucer-preminuo-17-godisnjak-u-sarajevu-doktori-pozivaju-roditelje-da-vakcinisu-djecu/> (pristupljeno 26. 10. 2024.)

4 <https://bljesak.info/vijesti/flash/mostar-od-hripavca-preminula-dvomjesečna-beba/436223> (pristupljeno 26. 10. 2024)

5 <https://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2023/06/Zarazne-bolesti-u-FBiH-Epidemioloski-bilten-za-2022.-godinu-online-ver.pdf> (prustupljeno 26. 10. 2024)

6 <https://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2023/06/Zarazne-bolesti-u-FBiH-Epidemioloski-bilten-za-2022.-godinu-online-ver.pdf>

ispodprosječni. Ovdje treba imati na umu da je smrtnost od morbila 2 na 1.000 oboljelih, te da zaušnjaci mogu izazvati sterilnost muškaraca, dok rubeola, ukoliko oboli trudnica u ranim mjesecima trudnoće, izaziva malformacije ploda i kongenitalni sindrom koji se karakteriše zaostatkom u mentalnom razvoju i kognitivnim funkcijama.

Prema podacima o vakcinalnim obuhvatima za Republiku Srpsku, a zadnji podaci dostupni na stranicama Zavoda za javno zdravstvo Republike Srpske su iz 2022. godine, obuhvati su nešto viši nego u FBiH, posebno za vakcinu MRP, ali i dalje su ispod optimuma. Najgora situacija za MRP vakcinu je u Bijeljini, gdje je u toku 2024. svega 43,38% djece primilo prvu dozu i 43,69% drugu dozu ove vakcine⁷. To je uzelo danak kasnije, kada je tokom 2024. godine upravo u Bijeljini bilo i najviše slučajeva morbila.

Na nivou cijele BiH u julu 2024. zabilježeno je oko 7.000 slučajeva morbila koji su se mogli izbjeći vakcinacijom.

Strah od vakcine protiv morbila, zaušnjaka i rubeole je rezultat studije⁸ koju je uradio Andrew Wakefield 1998. godine, u kojoj je tvrdio da postoji povezanost između MMR/MRP vakcine (protiv ospica, zaušnjaka i rubeole) i autizma. Kasnije je otkriveno da je studija imala ozbiljne metodološke greške i sukobe interesa, te da britanski ljekar Andrew Wakefield nije imao kompetencije za ovakva istraživanja, ali zbog te studije mnogi roditelji su prestali vakcinisati svoju djecu, što je dovelo do pada imunizacije i ponovnog izbivanja bolesti koje su ranije bile pod kontrolom. Studija je povučena, a Wakefieldu je oduzeta medicinska licenca, jer su naknadna istraživanja pokazala da ne postoji veza između MMR/MRP vakcine i autizma. Postoje stotine studija koje pokazuju kako vakcine ne povećavaju rizik od poremećaja iz spektra autizma, međutim jednom uspostavljen mit je nastavio kružiti i umnožavati se i jako ga je teško ukloniti iz svijesti ljudi.

7 Zdravstveno stanje stanovništva Republike Srpske 2022: <https://www.phi.rs.ba/pdf/publikacije/Zdravstveno-stanje-stanovnistva-u-2022.pdf>

8 <https://naukagovori.ba/studija-koja-siri-paniku-wakefieldova-studija-o-povezanos-ti-mrp-mmr-vakcine-i-autizma-mitovi-i-zablude/> (pristupljeno 6. 11. 2024)

Posljednjih godina na udaru su i nove vakcine i vakcine koje štite od bolesti koje se mogu prenijeti seksualnim putem, odnosno vakcine protiv humanog papiloma virusa (HPV), hepatitisa B i COVID-19. Desničarske i konzervativne grupacije koje ograničavaju prava žena na tjelesnu autonomiju su obavezne vakcine nazivale *atakom na tjelesnu autonomiju*.

Ovdje je važno napomenuti da se i HPV i hepatitis ne prenose samo seksualnim putem, ali to jesu rašireni putevi prenosa. Stoga napadi konzervativnih i antirodnih pokreta s ciljem širenja *tradicionalnih vrijednosti* i ograničavanja sloboda žena posebno ciljaju na ove dvije vakcine.

Vakcinacija kao sredstvo za relativizaciju ratnih zločina

Na Balkanu krajnja desnica igra ključnu ulogu u antivakcerskim pokretima tvrdeći da, dok širi dezinformacije o vakcinama, štiti *slobodu izbora*.

Primjera radi, neki aktivisti u BiH nosili su bijele trake kao simboliku zločina nad Bošnjacima u Prijedoru, dok drugi koriste žutu Davidovu zvijezdu s natpisom *Nisam vakcinisan* kako bi izazvali asocijacije na Holokaust i *otpor* prema vakcinaciji uporedili s antifašizmom. Žuta zvijezda je korištena i na protestima protiv vakcinacije i zaključavanja u Evropi, pa i u Hrvatskoj i Srbiji. Time se, ne samo podstiče panika u vezi sa vakcinama, nego i relativiziraju zločini i genocid. U ovim narativima vakcine se često upoređuju s genocidom i holokaustom.

Slike koje upoređuju vakcine s nacizmom i zagovornike vakcina s Hitlerom su postale prilično uobičajene na društvenim mrežama. Dr Rashid Buttar rekao je da su vakcine dio *plana depopulacije* i uporedio⁹ dr Anthonyja Faucija s Hitlerom rekavši da će *broj smrti uzrokovanih Faucijem premašiti one u holokaustu*. Od grupacija koje prave upravo ovakva poređenja su u SAD-u, ali i na Balkanu, medicinski radnici koji

9 <https://sciencebasedmedicine.org/road-to-hell/>

administriraju vakcine dobijali prijetnje¹⁰.

Slične misli i narativi pokreta iz Hrvatske i Srbije se u BiH prelijevaju preko društvenih mreža i drugih kanala komunikacije kao što je, na primjer, Telegram grupa.

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine zaprimila je veći broj upita građana i medija u vezi s mogućim uvođenjem zabrane ulaska u javne objekte za građane bez potvrde o vakcinalnom statusu, negativnom PCR ili antigenskom testu ili potvrde o prebolovanom COVID-19.

Ombudsmeni smatraju da je u konkretnom slučaju nesporan javni interes, kao i legitiman cilj, a to je zaštita zdravlja stanovništva, ali je prije donošenja odluke potrebno razmotriti pitanje proporcionalnosti mjera sa postavljenim ciljem, te da li je moguće postići cilj blažim mjerama, stoji u saopštenju¹¹ iz ove institucije.

Protest u Sarajevu, koji je predvodila bivša novinarka Merima Spahić, koja je na svom Facebook profilu širila dezinformacije o COVID-19 i vakcinama, ostao je prilično nevidljiv i nedovoljno je ljudi obratilo pažnju na heraldiku ovog protesta, a upravo su na taj protest došli ljudi sa bijelim trakama kao simbolom diskriminacije i genocida nad bošnjačkim življem u Prijedoru, što predstavlja relativizaciju događaja u Prijedoru na način da se vakcinacija predstavlja kao genocid nad čovječanstvom, nad građanima. Na transparentima su imali natpise u kojima se protive Pfizer-ovoj vakcini te poručuju *Djecu vam ne damo*.

10 Twitter: <https://x.com/JessAnderson4VA/status/1434122508278632453> (pristupljeno 3. 11. 2024)

11 <https://www.ombudsmen.gov.ba/Novost.aspx?newsid=1993&lang=BS>

Narativi o depopulaciji i ugroženosti bijelog muškarca

U ovom kontekstu se na društvenim mrežama širi narativ o *depopulaciji* putem vakcina uz tvrdnje da ono što oni nazivaju *medicinska tiranija* predstavlja globalnu zavjeru protiv slobodnih građana. Među globalnim antivakcerskim influenserima Joe Rogan i Alex Jones igraju važnu ulogu u promicanju ovih stavova. Njihova retorika često uključuje toksični maskulinizam, gdje je prirodni imunitet predstavljen kao simbol *prave muškosti*.

Taj koncept pripada *red pill* ideologiji. *Red pill* je izraz koji potiče iz filma *The Matrix*, gdje označava buđenje iz iluzije i suočavanje sa stvarnom prirodom svijeta. U kontekstu antigender pokreta, patrijarhata i suprematističkih ideologija *red pill* se odnosi na ideju *buđenja iz društvene iluzije koja promovira feminizam, ravnopravnost polova i antirasizam*. Pristalice ove ideologije vjeruju da feminizam i progresivne vrijednosti predstavljaju *manipulativan sistem* koji *sputava* muškarce i bijelce, te da se *buđenjem* vraćaju *prirodnim* rodnim ulogama i hijerarhiji koja daje prednost muškarcima, posebno bijelcima. Ovaj koncept je povezan s mizoginim i rasističkim diskursima koji dehumanizuju žene i manjinske grupe opravdavajući njihov podređen položaj u društvu, a radi se o sugestiji da vakcina simbolizira falus koji prodire u muško tijelo, te je to neka vrsta silovanja muškarca.

Propaganda je išla dotle da su oni koji zagovaraju antirodne stavove i omalovažavaju žene zagovarali intimne odnose sa nevakcinisanim ženama, te nudili spermu nevakcinisanih muškaraca kao vid *nekontaminiranog genetičkog materijala*. Ovo je ujedno i nastavak dugogodišnje prakse proglašavanja vakcina sintetičkim *hemikalijama* koja se odvija pod utjecajem hemofobije (straha od hemikalija). Na to se nastavlja i iracionalna i opasna propaganda u kojoj se imunitet stečen nakon prebolijevanja uzvisuje kao bolji nego imunitet stečen nakon vakcinacije. Ta propaganda ignoriše činjenice da su neke bolesti koje je vakcinom moguće prevenirati ili

spriječiti smrtonosne (primjer su tetanus, difterija) ili da imaju neizlječive posljedice (recimo dječja paraliza).

Paralelno s tim, konzervativci tvrde da je *pravo na tjelesnu autonomiju* jednako pravu na slobodu od vakcinacije, što ironično stoji u kontradikciji s njihovim stavovima o ograničavanju prava na abortus. Primjer žena u Poljskoj koje su zbog zabrane abortusa bile primorane nositi mrtav plod¹² do termina poroda, što je na kraju izazvalo sepsu kod trudnice i njenu smrt, ilustruje koliko je opasna takva vrsta *slobode*.

Kroz zloupotrebu ideja slobode i antifašizma krajnja desnica uspješno mobilizuje društva na Balkanu protiv vakcinacije podstičući dezinformacije i ugrožavajući javno zdravlje. Iza privida borbe za *slobodu* kriju se radikalni i često opasni narativi koji podrivaju povjerenje u institucije i nauku.

Država BiH, odnosno entitetske, kantonalne vlasti i vlasti Distrikta Brčko, opečene slabim odzivom na vakcinaciju i velikom količinom vakcina koje je trebalo uništiti, nisu nabavile ažurirane vakcine prilagođene novim sojevima. Ovim su još jednom ugrozile zdravlje stanovništva.

Nova meta vakcine protiv humanog papiloma virusa (HPV)

U toku 2023. u program vakcinacije u BiH se počinje uvoditi vakcina protiv humanog papiloma virusa (HPV) koja sprečava infekcije i bolesti izazvane ovim virusom. Jedna od najčešćih i najrazornijih bolesti koje su povezane s HPV-om jeste rak grlića materice i prekanceroze grlića materice, ali tu je i niz drugih bolesti poput genitalne bradavice, raka anusa, penisa, vulve, vagine, grla i ždrijela.

Rak grlića materice je globalno četvrti rak po učestalosti kod žena. I zašto bi neko imao nešto protiv vakcine koja sprečava ovoliku patnju i vrlo tešku bolest koja od žena može napraviti invalide i onemogućiti ih da imaju

12 <https://www.vecernji.hr/vijesti/smert-trudnice-u-poljskoj-nisu-napravili-pobacaj-zena-preminula-od-sepse-1684175> (pristupljeno 9. 11. 2024)

djecu? Upravo čuvanje ženske plodnosti bi trebalo biti od interesa konzervativnim pokretima koji se zalažu za tradiciju, pa ipak se događa suprotno.

Konzervativni i antirodni pokreti i religijski krugovi su među najvećim protivnicima ove vakcine i predstavljaju *velike fabrike dezinformacija* o HPV vakcini. Sa druge strane, ti isti pokreti i pojedinci imaju neviđen nivo mizoginije i stigmatizacije za žene kojima je dijagnosticirana prekanceroza ili rak grlića. Ove žene se etiketiraju kao promiskuitetne uz optužbe da im se rak ili prekanceroza događa jer se *nisu čuvalе*, nego su htjele *uživati*¹³.

Ovo tipično konzervativno-kršćansko zabranjivanje užitka u tjelesnom se reflektuje i na same vakcine. Jedna od glavnih dezinformacija vezanih za ove vakcine jeste da one *uzrokuju promiskuitet mladih*. Na ovaj način antirodni i konzervativni krugovi pokazuju da im je bitnije da mlade sačuvaju od spoznaje intimnih odnosa, nego da ih sačuvaju od raka.

Niti jedno istraživanje ne povezuje vakcine protiv HPV-a s povećanjem seksualne aktivnosti. Rad iz 2016¹⁴ koji je pregledao studije na više od 500.000 pojedinaca otkrio je da nije došlo do povećanja rizičnog ponašanja mladih nakon vakcinacije protiv HPV-a. Zapravo, vakcinisani sudionici studije su se upuštali u sigurnije seksualne prakse od nevakcinisanih sudionika, a kod nevakcinisanih je bila zabilježena i veća stopa infekcija hlamidijom (klamidijom), koja često ide ruku pod ruku sa infekcijom humanim papiloma virusom i povećava rizik od raka. Studija pokazuje i da adolescenti koji se imuniziraju nemaju veći broj partnera nakon što postanu spolno aktivni.

Studija iz 2018.¹⁵ koja je pratila period od 2003. do 2013. godine i

13 <https://naukagovori.ba/mizoginija-i-stigmatizacija-pacijentica-koje-imaju-prekanceroze-ili-rak-grlica-materice/>

14 https://www.researchgate.net/publication/294137702_Tempest_in_a_Teapot_A_Systematic_Review_of_HPV_Vaccination_and_Risk_Compensation_Research (pristupljeno 3. 11. 2024)

15 Ogilvie, Gina S et al., (2024). *Population-level sexual behaviours in adolescent girls before and after introduction of the human papillomavirus vaccine*. The CMAJ. Vol. 190, Issue 41

u koju je bilo uključeno 298.265 djevojčica, pokazala je da se *od provedbe školskog programa cijepljenja protiv HPV-a u Britanskoj Kolumbiji, seksualno rizično ponašanje koje su prijavile adolescentice smanjilo ili je ostalo isto. Ovi nalazi doprinose dokazima protiv bilo kakve povezanosti između vakcinacije protiv HPV-a i rizičnog seksualnog ponašanja.*

Druga dezinformacija na kojoj se kod antirodni pokreta zasniva moralna panika oko HPV vakcine jeste da će ove vakcine dovesti do neplodnosti. Širitelji ove propagande češće koriste riječ *sterilizacije*, čime uokviruju svoj narativ u kontekst prisilne sterilizacije koja se provodila u nacističkoj Njemačkoj.

Suprotno tim narativima, dokazano je da HPV vakcine štite plodnost i muškaraca i žena. Naime, HPV infekcije kod muškaraca, čini se, mogu biti povezane s neplodnošću, a zahvati zarad terapije prekanceroza mogu skratiti grlić materice, što otežava čuvanje trudnoće i povećava rizik spontanij pobačaja. Histerektomija, odnosno uklanjanja materice iz različitih razloga, između ostalog zbog raka, također dovodi do neplodnosti.

Tvrđnje o neplodnosti izazvanoj imunizacijom protiv HPV-a su anegdotske i nisu potkrijepljene istraživanjima ili kliničkim ispitivanjima. Studija¹⁶ iz 2018. godine provedena na više od 200.000 žena nije pronašla povezanost između vakcina protiv HPV-a i preranog zatajenja jajnika.

Studija¹⁷ iz 2020. je pokazala kako je kod žena koje su vakcinisane protiv HPV-a rizik od neplodnosti čak bio manji.

Antirodni i konzervativni pokreti vakcinaciju protiv HPV-a vide kao vrstu *woke* ideologije koja će omogućiti promiskuitet mladima, te

16 Naleway AL, Mittendorf KF, Irving SA, Henninger ML, Crane B, Smith N, Daley MF, Gee J. Primary Ovarian Insufficiency and Adolescent Vaccination. *Pediatrics*. 2018 Sep;142(3): e20180943. doi: 10.1542/peds.2018-0943. Epub 2018 Aug 21. PMID: 30131438; PMCID: PMC6719304.

17 Schmuhi NB, Mooney KE, Zhang X, Cooney LG, Conway JH, LoConte NK. No association between HPV vaccination and infertility in U.S. females 18-33 years old. *Vaccine*. 2020 May 19;38(24):4038-4043. doi: 10.1016/j.vaccine.2020.03.035. Epub 2020 Apr 3. PMID: 32253100; PMCID: PMC7255493.

razoriti nuklearnu porodicu. Oni žele da žena cijeli život bude ovisna o jednom partneru, jer je to, po njihovom mišljenju, jedini način smanjenja rizika od infekcija. Pri tome zaboravljaju na činjenicu da su udate žene u monogamnim brakovima često bile žrtve razvoja raka grlića materice.

Na društvenim mrežama informativni tekstovi o HPV-u i poticaji na vakcinaciju za tili čas se nađu u vrtlogu dezinformacija i orkestriranih napada pravih i lažnih profila koji često imaju desničarsku, konzervativnu, religijsku ili čak prorusku heraldiku. Taktike manipulacije, osim širenja dezinformativnih sadržaja, uključuju ismijavanje i *trolanje*, pogotovo žena, i omalovažavanje te etiketiranje onih koje su se vakcinisale protiv HPV-a kao *lake žene*. Manipuliše se informacijama o sastavu ovih vakcina i o tome da su neke povučene dok su u stvarnosti samo zamijenjene ažuriranim vakcinama koje su efikasnije i štite od više tipova HPV-a.

HPV inducirani karcinomi nisu samo ženski problem

Štetu ovim vakcinama pravi i takozvana *feminizacija HPV vakcina*, odnosno stav da se one uglavnom daju ženama, što ih čini *ženskim vakcinama*, iako je potreba jednaka za sve spolove, jer su i muškarci kao i nebinarne osobe u riziku da obole od bolesti uzrokovanih HPV-om. Takav stav je posljedica štednje zdravstvenih institucija i zavoda za zdravstveno osiguranje, jer oni pri uvođenju ove vakcine, a zbog učestalosti raka grlića, fokus stavljaju na vakcinaciju djevojčica. Tek kada se kroz godine ustalila praksa vakcinacije i vakcinalni obuhvati se stabiliziraju, ova vakcina postaje dostupnija i za dječake. Međutim, sve do tada se stvara pristranost i upravo pojačava osjećaj ljudi da se radi o vakcini za *lake žene*. Kada bismo jednako insistirali i na vakcinaciji dječaka, ovaj jaz i predrasude bi se možda i smanjili, a ojačao bi se kolektivni imunitet na rizične tipove HPV-a i one najgore bolesti koje ovi virusi uzrokuju.

Dakle, ni sam proces vakcinacije nije rodno neutralan, što doprinosi stvaranju atmosfere odbijanja i straha od ove vakcine. Zdravstveni autoriteti bi morali više razmišljati o sociološkim efektima praksi koje učvršćuju rodne pristranosti u procesu imunizacije konkretno protiv HPV-a. Ovakva segregacija po biološkoj osnovi će dovesti do nesigurnosti roditelja dječaka i mladih muškaraca u vezi s ovom vakcinom, jer se ona percipira kao briga za žensko zdravlje i *ženska vakcina*, a oni se pitaju *zašto bi HPV vakcine primila osoba koja nema grlić materice*. Stoga se mora daleko više raditi na osvještavanju da se i karcinomi poput karcinoma penisa i rodno neutralni karcinomi (anusa, grla, ždrijela) također mogu spriječiti ovom vakcinom, jer su te bolesti uzrokovane tipovima HPV-a koje vakcine sprečavaju.

Propaganda da su HPV inducirani karcinomi samo *ženski problem* je štetna, neracionalna i antifeministička.

Još jednu stvar za Bosnu i Hercegovinu treba naglasiti. U zemlji u kojoj ne manjka sredstava za nabavke novih automobila, proces imunizacije protiv HPV-a je, pod krinkom opravdanja da su vakcine preskupe, započeo prekasno. Jasno je da je njihova cijena visoka, ali su ispred zaštite djece od HPV-a stavljene mnoge druge stvari. Ovaj takozvani *vakcinalni aparthejd*, u kojem bogatije države imaju prednost u nabavci vakcina, ali i čekanje jedne države na milostinju i donirane doze, što se vidjelo i u nabavci vakcina protiv COVID-19, svjedoči o hroničnoj nebrizi jedne države i različitih nivoa vlasti u njoj za njeno stanovništvo koje plaća poreze, PDV, i koje je glasačko tijelo.

Zaključci

Konzervativni, *new age* i antirodni pokreti često podupiru dezinformacije o vakcinama, jer se protive određenim aspektima moderne nauke, medicinskim preporukama ili liberalnim društvenim vrijednostima. Konzervativni pokreti često promovišu ideje o *prirodnom imunitetu* iako je dokazano da je imunitet stečen prebolijevanjem rizičniji od onog

stečenog vakcinama¹⁸ i promovišu protivljenje državnim intervencijama u zdravstvo, što može oslabiti povjerenje javnosti u vakcine.

New age je, sa druge strane, duhovni i kulturni pokret nastao krajem 20. vijeka koji promoviše individualnu duhovnost, alternativnu medicinu, ekologiju i holistički pristup životu, često kombinujući elemente raznih religija, misticizma i ezoteričnih praksi. *New age* pokreti često favorizuju prirodne metode liječenja i skloni su skepticizmu prema farmaceutskoj industriji, dok antirodni pokreti nerijetko šire strahove vezane za vakcine protiv HPV-a i hepatitisa, posebno u vezi s njihovom primjenom kod djevojčica i mladih žena smatrajući to *narušavanjem tradicionalnih vrijednosti*.

Sve ove ideologije, zajedno s niskim nivoom naučne pismenosti, stvaraju plodno tlo za širenje dezinformacija o vakcinama i mogu dovesti do ozbiljnih zdravstvenih rizika u zajednicama koje se odmiču od vakcinacije.

Ublažavanje ovih uticaja zahtijeva strateško jačanje naučne pismenosti i kritičkog mišljenja u javnosti, kao i proaktivnu ulogu zdravstvenih institucija, nevladinih organizacija i medija u komunikaciji o sigurnosti vakcina. Nažalost, nerijetko se dešava da upravo zdravstveni radnici šire dezinformacije o vakcinama i zdravlju te promovišu *new age* i alternativne prakse.

Zdravstvo u BiH je samo sebi neprijatelj zbog slučajeva korupcije i zdravstvenih radnika koji šire dezinformacije, poluinformacije ili preporučuju alternativne prakse liječenja.

Edukativne kampanje koje su usmjerene na roditelje, posebno majke, mogu biti ključne za suzbijanje straha i mitova o HPV vakcinama ili bilo kojim drugim. Također saradnja s liderima zajednica i korištenje pristupačnih i transparentnih informacija može smanjiti nepovjerenje prema vakcinama i osigurati bolji pristup medicini koja je utemeljena na dokazima.

18 <https://vakcine.ba/reagovanja/stvari-koje-ste-culi-ili-procitali-o-vakcinama-a-jednostavno-nisu-tacne-prirodni-imunitet-je-bolji-o-vjestackog/> (pristupljeno 6. 11. 2024)

Samo kontinuirano jako prisustvo tačnih informacija u medijima, pogotovo na društvenim mrežama, i koordinisano djelovanje svih konstruktivnih aktera može ublažiti posljedice ovih pokreta i promovisati zaštitu zdravlja kroz vakcinaciju. Potrebno je raditi edukacije kompletnog stanovništva o zdravlju i nauci i razumijevanju koncepata nauke kako bi mogli lakše razumjeti činjenice koje su važne za njih, ali i eksterne ili *outsourc*e edukacije zdravstvenih radnika, jer postojeće edukacije koje rade sami uposlenici zdravstvenih institucija i savjetnici ili glasnogovornici su nedovoljne i neadekvatne. Zdravstveni radnici i uposlenici institucija jednostavno nisu upoznati i svjesni s čime se sve sukobljavaju i ne razumiju korijen i dubinu propagande protiv vakcina. Problem je i to što zdravstvene institucije pričaju same sa sobom i u ugodnom i zaštićenom krugu, bez doticaja sa stvarnim svijetom i stvarnim dezinformacijama, arogantno ih ignorišući.

Problem su i nedovoljan broj ljekara pedijatara te neadekvatne prakse imunizacije u kojima se kvantitativna efikasnost imunizacija smanjuje. Primjerice, imunizacija u Kantonu Sarajevo se ne radi svaki dan i djeca se prečesto vraćaju zbog stvari koje nisu kontraindikacija za vakcinaciju, odnosno ljekari su nesigurni u davanje vakcina i boje se roditelja.

Institucije ne pružaju finansijsku podršku onima koji se bore protiv štetnih narativa niti to smatraju potrebnim ili dijelom svoje misije. Velike organizacije poput UNICEF-a i WHO-a, te nacionalne institucije za javno zdravstvo (ministarstva, zavodi, instituti) također ne nalaze načina da podrže one koji se bore protiv štetnih narativa tako da su oni koji analiziraju i prave kvalitetan sadržaj iz oblasti naučne i digitalne pismenosti prepušteni borbi za sredstva ili rade *pro bono*. Ministarstva zdravstva u Republici Srpskoj i FBiH nemaju mehanizme za dodjelu grantova onima koji rade na komuniciranju nauke vakcina i borbe protiv dezinformacija, kao ni Ministarstvo civilnih poslova na nivou BiH.

STRATEGIJE SUPROTSTAVLJANJA ANTIRODNYM NARATIVIMA I ZAHTJEVIMA

Piše: Selma Alispahić

Određenje, ciljevi i sredstva djelovanja antirodnyh pokreta

Antirodni pokreti definiraju se kroz njihovo suprotstavljanje *rodnoj ideologiji*, što je pojam koji koriste za označavanje *aktivizma za prava žena i LGBTIQ+ zajednice*, kao i *naučnih istraživanja koja dekonstruiraju esencijalističke i naturalističke pretpostavke o rodu i seksualnosti* (Kuhar i Paternotte, 2017, str. 5).

Podržani religijskim i pseudonaučnim tvrdnjama, antirodni pokreti protive se konstruktivističkim perspektivama o spolu i rodu te smatraju da je pojam roda problematičan, jer *označava slom temeljne razlike koja je Božji dar i koja čini da društvo ispravno funkcionira: razlike između muškaraca i žena* (Graff i Korolczuk, 2022, str. 17). Zbog zagovaranja rodne ravnopravnosti, seksualnih i reproduktivnih prava i istospolnih brakova, antirodni pokreti *rodnu ideologiju* optužuju za podrivanje *prirodnog poretka*, antropoloških temelja ospolovljenog postojanja, tradicionalne obitelji i heteroseksualnog braka, kao i *da nameće dekadentni način života, kviri omladinu i promiče hedonizam i pedofiliju* (Kuhar i Paternotte, 2017).

Kada je riječ o izvorima na koje se oslanjaju, antirodni pokreti se mogu smatrati eklektičnima. Često ih podržavaju vjerske zajednice i desničarske stranke (Kuhar i Paternotte, 2017, str. 89), a iako mogu biti inspirirani nacionalističkim sentimentima i *odbranom nacionalnog suvereniteta* – što je razumljivo s obzirom na važnost rodnyh mitova u konstrukciji nacija (Yuval-Davis, 1997) – ovi pokreti su međusobno povezani. Nadalje, iako je rodna ravnopravnost sastavni dio demokratije, antirodni pokreti se ponekad predstavljaju kao istinski zagovornici demokratije i civilnog društva, što je paradoks koji predstavlja oblik *diskurzivne apropijacije* (Graff i Korolczuk, 2022, str. 93). Kako bi

demonizirali svoje političke protivnike i grupe koje povezuju s *opasnom rodnom ideologijom*, koriste populističke strategije i strah kako bi sebe predstavili kao *zaštitnike naroda*, a ostatak stanovništva kao *prave žrtve* (Kuhar i Paternotte, 2017, str. 14–15). Premda antirodni pokreti (koji se još mogu nazivati i koalicijama ili mobilizacijama) poprimaju različite oblike i fokusiraju se na različite teme u različitim nacionalnim kontekstima (npr. u nekim zemljama primarni problem za njih predstavljaju reproduktivna prava, u drugim je to LGBTIQ+ zajednica), može se reći da si uvijek za zadatak postavljaju isti cilj, a to je zaštita tradicionalnih vrijednosti i porodice od feminizma, LGBTIQ+ pokreta i svega *rodnog*. *Rodna ideologija* ili *dženderizam* je, dakle, njihov *glavni neprijatelj*. Postoje širom svijeta, a najčešći su u bivšim socijalističkim zemljama, zemljama u kojima postoji neka vrsta *prezasićenja* narativima o jednakosti i tamo gdje su postignuti značajni uspjesi feminističkog i LGBTIQ+ pokreta.

Nasuprot mogućem dojmu da predstavljaju spontane reakcije, istraživači ovog fenomena tvrde da se radi o organiziranom i povezanom transnacionalnom fenomenu. U skladu sa tim, postoje internacionalni (poput *International organization for the family*¹⁹ i *Citizen Go*²⁰) i lokalni akteri pokreta poput grupe *Roditelji za prava djece*²¹ u Bijeljini, a oni su uglavnom desničarske skupine, grupe građana, nevladine organizacije ili same države, dok saveznici pokreta mogu biti raznoliki, od akademske zajednice, političara, do crkve i religijskih zajednica.

Jedno od ključnih pitanja za istraživače antirodnih mobilizacija koje predstavljaju veliku opasnost za pobjede do sada ostvarene u području reproduktivnih prava, jednakosti i rodne ravnopravnosti jesu načini na koje antirodni pokreti djeluju i ostvaruju svoje ciljeve. Razumijevanje ovih načina, odnosno strategija kojima se koriste je nužno za mogućnost njihove

19 <https://profam.org/>

20 <https://www.citizengo.org/en-gb>

21 <https://www.bijeljina.org/novosti/87997/64/Udruzenje-Roditelji-za-prava-djece-protiv-novog-Porodicnog-zakona-RS-Centar-za-Socijalni-rad-je-iznad-prava-roditelja.html>

identifikacije, prepoznavanja, adekvatnog odgovora na njih i suzbijanja posljedica njihovog štetnog uticaja.

Jedna od popularnih strategija koje koriste jeste takozvana *strategija kameleona*, koja uključuje stvaranje pozitivne slike o sebi kao zaštitničke, braniteljske i moralno ispravne pozicije i podsticanje straha negativnom slikom drugih kao moralno dekadentnih, plaćenika, pervertiranih. Uz to, antirodni pokreti se koriste društvenim mrežama koje služe kao moćan kanal njihovog povezivanja, djelovanja i diseminiranja propagande. Često se koriste dezinformiranjem i lažnim vijestima (*rodno i identitarno zasnovane dezinformacije* – GID) kao što su, na primjer, fotošopirana fotografija na kojoj učesnici *Parade ponosa* u Sarajevu 2022. godine nose baner s natpisom *Dolazimo po vas*, tvrdnje da je porodica Rockefeller izmislila feminizam s namjerom uništavanja porodice ili vijesti o tome da se dječaci u školama u zapadnim zemljama primoravaju da nose haljine (Salkanović, Šehović, 2024).

Strategije otpora antirodnim narativima

Kada je riječ o strategijama otpora djelovanju antirodnih pokreta, prva i najvažnija je, može se reći, razumijevanje njihove prisutnosti i opasnosti koje to sa sobom nosi. Premda se iz zdravorazumske perspektive može činiti da, zbog retrogradnosti koja ih karakterizira i koja često poprima karikaturalan oblik, antirodne pokrete ne treba shvatiti ozbiljno, njihov uticaj i moć destruktivnog djelovanja se ne smiju potcijeniti. O tome najbolje govore zbivanja u svijetu u posljednjih nekoliko godina koja su u osnovi imala antirodnu politiku, poput zabrane abortusa u Poljskoj i SAD-u ili diskriminacije LGBTIQ+ osoba i ukidanja rodni studija u Mađarskoj. U tom kontekstu je presudno i neophodno posmatranje zbivanja koja se dešavaju u drugim zemljama, kako organiziranja i posljedica djelovanja antirodnih pokreta, tako i načina na kojima im se može suprotstaviti, jer na taj način stičemo znanja o tome šta su, u praktičnom smislu, antirodni pokret i ideologija, te kako se na najuspješniji način na njih može odgovoriti

s ciljem suzbijanja njihovog razornog uticaja.

Metode koje koriste antirodni pokreti mogu biti iskorištene kao legitimno sredstvo protiv njih pri čemu ostaje bitna etička i politička razlika u pogledu ciljeva za čije ostvarenje se one koriste. Primjerice radi, aktivnost antirodnih aktera u *online* prostoru može biti podsticaj za LGBTIQ+ zajednicu i feminističke organizacije da intenziviraju procese suradnje putem interneta i društvenih mreža kao platforme za djelovanje i popularizaciju narativa kao i da, u suradnji sa državnim i međunarodnim institucijama, ulože napore u rad na stvaranju nacionalnog okvira za nadzor, sankcionisanje i regulaciju aktivnosti i govora mržnje na internetu.

Obrazovanje, umjetnost i institucionalna podrška

Jedan od najvažnijih razloga zbog kojeg je stanovništvo receptivno za narative iz okrilja antirodne ideologije jeste nerazumijevanje bitnih društvenih problema i njihovih političkih i drugih implikacija. Upravo je neznanje o temama roda, ravnopravnosti, identiteta, seksualnosti i ženskih prava, kao strukturalno uslovljeni fenomen, najznačajniji omogućavatelj prodora antirodnih stavova i ono što omogućava prijemčivost građana i građanki za zahtjeve antirodnih pokreta. Usljed brojnih i ubrzanih promjena sa kojima se kao savremena društva suočavamo, a među kojima su i promjene u sferi političke jednakosti, posebno rodne ravnopravnosti, nerazumijevanje služi kao plodno tlo za mogućnost da antirodni pokreti, apelirajući na emocije i tradicionalne vrijednosti i predstavljajući se kao pozicija koja zagovara ono *poznato, normalno, zdravo, tradicionalno i naše* dobiju zamah i potporu stanovništva. Dakle, ključna strategija otpora i suprotstavljanja antirodnim pokretima jeste rad na promjeni svijesti i povećanju razumijevanja tema roda, seksualnosti, jednakosti i ljudskih prava kao i samih antirodnih pokreta.

Uz to, u kontekstu bujanja antirodnih aktera i akcija, neophodno je raditi na razvoju vještina kritičkog mišljenja, ali i medijske pismenosti. Ovo je posebno važno kada je riječ o mladima koji, pod uticajem religijskih

uvjerenja i jačanja konzervativnih ideja, predstavljaju veliki izvor podrške antirodnom narativima i zahtjevima. K tome, s obzirom na značaj obrazovanja i obrazovnih institucija u formiranju stavova i mišljenja, neophodan je rad unutar obrazovnih institucijama, od najnižeg do najvišeg nivoa, kako bi se oni koji prenose znanje senzibilizirali i bili u stanju na adekvatan način obavljati svoj posao.

Kada je riječ o pozitivnim primjerima u pogledu napora razvoja svijesti u školama, *Wear It Purple* je inicijativa u Australiji koja se bavi stvaranjem sigurnih i inkluzivnih prostora za mlade LGBTIQ+ osobe pružajući resurse i podršku školama, univerzitetima i organizacijama za mlade.²²

Slično, u Velikoj Britaniji program *No Outsiders* promovira inkluziju i toleranciju u osnovnim školama pružajući učiteljima resurse za podučavanje o različitosti i jednakosti kroz nastavu kao i slikovnice i aktivnosti koje prihvataju različite identitete nasuprot strahu od razlika²³. Tu je i udruga *Educate & Celebrate* koja pomaže školama u smanjenju homofobije, bifobije i transfobije kroz obuku nastavnog osoblja i učenika²⁴ te *Gender Inclusive Schools* obuke za roditelje i nastavnike koje stvaraju sigurno obrazovno okruženja za LGBTQ+ mlade u Sjedinjenim Američkim Državama²⁵.

Važnu strategiju suprotstavljajnja predstavljaju i obrazovni i istraživački projekti na nivou visokog obrazovanja. Na primjer, globalna istraživačka mreža *Transnational Anti-Gender Movements and Resistance*, podržana od strane *Arts and Humanities Research Council* (AHRC) i *London School of Economics* (LSE) *Knowledge Exchange and Impact* je okupila teoretičare/ke, aktiviste/kinje i političare/ke kako bi razvila nove političke i teorijske okvire za borbu protiv antirodne ideologije i alate za otpor protiv desničarskih i antifeminističkih agendi. Mreža je provela

22 <https://www.wearitpurple.org/our-story>

23 <https://no-outsiders.com/about-us-%2F-films>

24 <https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/en/charity-search/-/charity-details/5053763>

25 <https://www.genderinclusiveschools.org/>

istraživanje koje je trajalo od septembra 2021. do januara 2024. godine, a uključivalo je četiri transnacionalne radionice posvećene politikama, geografijama, vremenskim okvirima i transnacionalnim imaginarijima antirodnih pokreta, kao i pokreta otpora²⁶.

U kontekstu visokog obrazovanja pozitivne primjere predstavljaju i inicijative za pokretanje rodnih studija u zemljama regiona poput Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji je najavio početak diplomskog studija rodnih studija u 2025/2026. akademskoj godini²⁷, te inicijativa Centra za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije Univerziteta Crne Gore²⁸.

Također, iznimno važna strategija otpora koja značajno može da utiče na promjenu svijesti i podršku antirodnim pokretima jeste umjetnost u formi filma, muzike, izložbi ili performansa. Primjerice, performansi pod nazivom *Drag Story Hour* u SAD-u, ali i drugim zemljama, uključuju *drag* umjetnice koje djeci čitaju knjige u školama i bibliotekama čime promoviraju inkluzivnost, autentičnost i suprotstavljanje rigidnim rodnim normama²⁹.

Jedan primjer iz regiona je participativni performans pod nazivom *Tiha misa* umjetnice Arijane Lekić Fridrih, koji je prvi put izveden 2022. godine u Zagrebu kao reakcija na takozvane *klečavce*, muškarce koji se klečeći *mole za patrijarhat*³⁰.

Obrazovni naponi su nužni i u državnim institucijama kako bi se otklonile unutarnje prepreke za provedbu i implementaciju progresivnih zakona i rezolucija, te kako bi donošenje mjera koje suzbijaju ili se direktno

26 <https://www.lse.ac.uk/gender/news/2022/AHRC-launch>

27 <https://www.srednja.hr/faks/filozofski-fakultet-uskoro-pokrece-rodne-studije-upi-sivat-ce-20-studenata-ovo-su-neki-od-kolegija/>

28 <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/704383/univerzitet-crne-gore-pokrece-novi-master-program-studije-roda>

29 <https://www.dragstoryhour.org/about>

30 <https://6yka.com/intervju/arijana-lekic-fridrih-umjetnica-i-aktivistica-klecev-ci-mole-djevicu-mariju-za-patrijarhat/>

suprotstavljaju antirodnim naporima bilo moguće i ostvarivo, kao i da bi na primjeren način opasnost antirodnih pokreta mogla biti shvaćena na nivou državnih mehanizama i institucija.

Premda je solidarnost nevladinih i građanskih organizacija i inicijativa u suprotstavljanju antirodnim narativima i zahtjevima neophodna, važno je da to suprotstavljanje poprimi i institucionalni oblik. U tom smislu možemo spomenuti važne doprinose nevladinih organizacija u regionu, ali i Bosni i Hercegovini, koje kontinuirano rade na edukaciji državnih službenika/ca, parlamentarnih zastupnika/ca, sudija/sutkinja i drugih zaposlenih u državnim institucijama. Jedan od tih edukativnih programa je *Akademija ravnopravnosti*, koju su 2015. godine pokrenuli *Fondacija Friedrich Ebert* i *Sarajevski otvoreni centar* s namjerom da uspostave saradnju među liderima/cama, vijećnicima/cama, političkim strankama i organizacijama civilnog društva u BiH. Program se fokusira na edukaciju o rodnoj ravnopravnosti i politikama ravnopravnosti deprivilegiranih grupa i jačanju saradnje organizacija civilnog društva i institucija³¹.

Slično tome, Centar ženskih prava, u suradnji s JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH i JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, aktivno radi na edukaciji sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica, te stručnih saradnika/ca i osoblja. Jedna od aktivnosti je program *Rodna (ne)ravnopravnost – predrasude i stereotipi*, čiji je cilj unapređenje rodne ravnopravnosti u sudovima i tužilaštvima u BiH fokusirajući se na rodno osjetljivu analizu zakonskih praksi i procedura i njihovu evaluaciju u svjetlu rodne ravnopravnosti³².

Uključenost i posvećenost države u napore da se štetni uticaj antirodnih pokreta odstrani i suzbije predstavlja jedno od najsnažnijih sredstava otpora antirodnim pokretima. Postupci poput legalizacije

31 <https://soc.ba/programi/gender/obrazovanje/akademija-ravnopravnosti/>

32 <https://cenppz.org.ba/seminari-za-unaprijedenje-rodne-ravnopravnosti-u-pravosu-du-u-bih/>

istospolnih brakova, legalizacije abortusa i usvajanje i implementacija zakona koji štite prava žena i LGBTIQ+ osoba nesumnjivo predstavljaju najveću branu djelovanju antirodnih pokreta. U vezi s tim kao pozitivne primjere u skorije vrijeme možemo spomenuti legalizaciju istospolnih brakova u Tajvanu 2019, čime je Tajvan postao prva azijska država koja je to učinila³³, te u Estoniji 2024. godine kao prvoj među centralnoevropskim državama³⁴ i iste godine u Grčkoj, koja je tako postala prva zemlja sa većinskim pravoslavnom stanovništvom koja je legalizirala istospolni brak³⁵.

Značajne su i promjene koje se tiču prava transrodnih osoba poput takozvanog *Transrodnog zakona*, koji je 2023. godine donesen u Španiji i koji značajno proširuje zaštitu LGBTIQ+ osoba te dozvoljava prepoznavanje roda na temelju samo-identifikacije³⁶. U Finskoj je iste godine usvojen zakon koji dozvoljava pravnu promjenu roda bez sterilizacije³⁷, a važno je spomenuti i slučaj Francuske, koja je 2024. godine postala prva zemlja u svijetu koja na temelju Ustava garantuje slobodu prekida trudnoće³⁸ (osim Jugoslavije, koja je u Ustavu iz 1974. godine garantovala pravo na abortus/pobačaj: „Pravo je čoveka da slobodno odlučuje o rađanju dece. Ovo pravo se može ograničiti samo radi zaštite zdravlja“, kaže član 191).

Svi ovi primjeri predstavljaju odlučan odgovor na zahtjeve i narative antirodnih aktera, te je potrebno nastaviti pozivati nadležne institucije da, uzimajući u obzir dobre prakse u drugim zemljama i na temelju suradnje sa organizacijama civilnog društva, izvršavaju svoje obaveze i pruže otpor snagama koje prijete da ugroze stečena prava i slobode građana i građanki.

33 <https://edition.cnn.com/2019/05/17/asia/taiwan-same-sex-marriage-intl/index.html>

34 <https://www.reuters.com/world/europe/estonia-becomes-first-central-european-country-allow-same-sex-marriage-2023-06-20/>

35 <https://edition.cnn.com/2024/02/15/europe/greece-same-sex-marriage-legal-intl/index.html>

36 <https://www.hrw.org/news/2023/02/16/victory-fight-gender-recognition-spain-0>

37 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/finland-new-gender-recognition-law-a-major-step-towards-protecting-trans-rights/>

38 https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/04/france-enshrines-freedom-to-abortion-in-constitution-in-world-first_6584252_5.html

Međunarodne rezolucije i građanski aktivizam

U borbi protiv antirodnih inicijativa neophodno je i učešće međunarodne zajednice, njena podrška te pritisak koji može izvršiti na državne institucije. Jedan značajan primjer takvog djelovanja predstavljaju rezolucije Evropskog parlamenta poput one iz 2021. godine kojom je osuđeno homofobično ubistvo Davida Polflieta u Belgiji³⁹ i Evropska unija proglašena zonom LGBTIQ+ slobode, što je bilo reakcija na više od 100 *zona slobodnih od LGBTI ideologije* u Poljskoj, rezolucija o kršenju prava LGBTIQ+ građana u Mađarskoj iz 2021. godine⁴⁰, te rezolucija o univerzalnoj dekriminalizaciji homoseksualnosti koja osuđuje kriminalizaciju homoseksualnosti i transrodnog identiteta i koja je usvojena 2023. godine u Ugandi⁴¹.

Također, u globalnom kontekstu rastućih antirodnih uticaja, bitno je spomenuti i *Strategiju rodne jednakosti* UNDP-a za period 2022–2025. koja naglašava važnost istraživanja, korištenja umjetne inteligencije i strateških intervencija za praćenje i suzbijanje reakcija protiv rodne ravnopravnosti i prava žena naglašavajući usmjerenost na zaštitu ženskih organizacija civilnog društva i transformaciju nasilnih maskuliniteta (UNDP, 2022).

Građanske i aktivističke inicijative poput protesta, povorki ponosa i marševa također predstavljaju snažnu strategiju otpora antirodnim politikama i narativima. Nakon velikih protesta pokreta *Ni Una Menos* u zemljama Južne Amerike iz 2015. godine, protesta koje je organizirao *Ogólnopolski Strajk Kobiet* (OSK) u Poljskoj 2016. godine i masovno posjećenih *Pride* protesta iz 2021. i 2023. godine u Mađarskoj, recentniji primjer direktnog otpora antirodno motiviranoj diskriminaciji su protesti protiv zabrane abortusa u SAD-u 2022. godine nakon ukidanja presude

39 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0089_EN.html

40 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0362_EN.html

41 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0219_EN.html

Roe v. Wade iz 1973. godine⁴², te protesti u Bugarskoj 2024. godine koji su organizovani kao reakcija na zakonsku zabranu *LGBTIQ+ propagande* u školama⁴³. K tome je značajno spomenuti i inicijativu *Moj glas, moj izbor* (*My Voice, My Choice*), koja je nastala u martu 2024. godine ujedinjujući koalicije i organizacije iz osam evropskih zemalja (Slovenije, Poljske, Finske, Irske, Hrvatske, Francuske, Španije i Austrije) u zajedničkoj borbi za reproduktivna prava sa nastojanjem da pronađe saveznike u svakoj zemlji i prikupi milion potpisa podrške, te pozove Evropsku komisiju da predloži finansijski mehanizam kojim bi se podržale države članice u obezbjeđivanju sigurnog i legalnog pobačaja za sve osobe u Evropi koje nemaju pristup ovoj usluzi⁴⁴.

Zaključak

Antirodni pokreti, koji se protive *rodnoj ideologiji*, zagovaraju očuvanje tradicionalnih vrijednosti i porodice te smatraju rodnu ravnopravnost i prava LGBTIQ+ osoba prijetnjom *prirodnom poretku*, služe se različitim strategijama koje su najčešće usmjerene na demoniziranje njihovih ideoloških i političkih protivnika. S obzirom na njihov transnacionalni karakter i povezanost s različitim akterima, razumijevanje strategija koje koriste je pretpostavka mogućnosti iznalaženja adekvatnih načina otpora i suprotstavljanja njihovim uticajima i narativima.

Ključna strategija u otporu antirodnim narativima i zahtjevima je podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti, seksualnim i reproduktivnim pravima i samim antirodnim ideologijama. Obrazovanje, razvoj kritičkog mišljenja i medijske pismenosti, posebno među mladima, od centralne su važnosti za smanjenje njihove moći. Inicijative i kampanje za razvoj svijesti na svim nivoima obrazovnih institucija mogu pomoći u sprečavanju djelovanja antirodnih mobilizacija na oblikovanje stavova javnosti i mladih

42 <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-62109971>

43 <https://balkaninsight.com/2024/08/16/bulgarians-hold-rival-rallies-after-president-approves-anti-lgbtq-law-change/>

44 <https://www.myvoice-mychoice.org/our-movement>

kroz promicanje inkluzivnosti i razumijevanja.

Umjetnost, vidjeli smo, također ima bitnu ulogu u mijenjanju društvene svijesti i ohrabrivanju otpora spram nametanja rigidnih rodni normi i ideologije koja ih štiti i zagovara.

Edukacije zaposlenih u državnim institucijama su neophodne za osiguranje implementacije zakona koji se protive ciljevima antirodnih pokreta kao i za uklanjanje prepreka ostvarenju rodne ravnopravnosti koje postoje unutar tih institucija.

Premda nevladine organizacije imaju odsudnu ulogu u borbi protiv antirodnih narativa, neophodno je da otpor antirodnim zahtjevima zadobije i institucionalni oblik, zbog čega je važno da postoji kontinuirana suradnja državnih institucija sa organizacijama civilnog društva, kao i da državne institucije uče iz primjera dobre prakse koji su prepoznati u drugim državama.

Najzad, u otporu antirodnim pokretima i politikama nezaobilazna je uloga međunarodne zajednice koja može vršiti pritisak na države za donošenje i primjenu zakonskih mjera koje štite ljudska prava žena i LGBTIQ+ osoba, te zabranu djelovanja onih koje ih diskriminiraju. Uz to, građanske inicijative kao što su protesti, povorke ponosa i marševi predstavljaju univerzalnu i provjerenu strategiju otpora koja može mobilizirati masovno stanovništvo pri čemu je također potrebno njegovati transnacionalnu feminističku solidarnost i graditi aktivističke mreže i koalicije s obzirom na transnacionalnu prirodu antirodnih pokreta.

Literatura i internet izvori:

Graff, A., & Korolczuk, E. (2022). *Anti-gender politics in the populist moment*. Routledge.

Kuhar, R., & Paternotte, D. (2017). *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. Rowman & Littlefield.

Salkanović, M. i Šehović, N. (2024). Rodno i identitarno zasnovane dezinformacije u Bosni i Hercegovini. U.G. „Zašto ne“.

United Nations Development Programme (2022). *Gender Equality Strategy 2022-2025*. UNDP.

Yuval-Davis, N. (1997). *Gender and nation*. SAGE Publications.

- <https://profam.org/>
- <https://www.citizenngo.org/en-gb>
- <https://www.bijeljina.org/novosti/87997/64/Udruzenje-Roditelji-za-prava-djece-protiv-novog-Porodicnog-zakona-RS-Centar-za-Socijalni-rad-je-iznad-prava-roditelja.html>
- <https://www.wearitpurple.org/our-story>
- <https://no-outsiders.com/about-us-%2F-films>
- <https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/en/charity-search/-/charity-details/5053763>
- <https://www.genderinclusiveschools.org/>
- <https://www.lse.ac.uk/gender/news/2022/AHRC-launch>
- <https://www.srednja.hr/faks/filozofski-fakultet-uskoro-pokrece-rodne-studije-upisivat-ce-20-studenata-ovo-su-neki-od-kolegija/>
- <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/704383/univerzitet-crne-gore-pokrece-novi-master-program-studije-roda>

- <https://www.dragstoryhour.org/about>
- <https://6yka.com/intervju/arijana-lekic-fridrih-umjetnica-i-aktivistica-klecavci-mole-djevicu-mariju-za-patrijarhat/>
- <https://soc.ba/programi/gender/obrazovanje/akademija-ravnopravnosti/>
- <https://cenppz.org.ba/seminari-za-unaprijedenje-rodne-ravnopravnosti-u-pravosu-u-bih/>
- <https://edition.cnn.com/2019/05/17/asia/taiwan-same-sex-marriage-intl/index.html>
- <https://www.reuters.com/world/europe/estonia-becomes-first-central-european-country-allow-same-sex-marriage-2023-06-20/>
- <https://edition.cnn.com/2024/02/15/europe/greece-same-sex-marriage-legal-intl/index.html>
- <https://www.hrw.org/news/2023/02/16/victory-fight-gender-recognition-spain-0>
- <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/finland-new-gender-recognition-law-a-major-step-towards-protecting-trans-rights/>
- https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/04/france-enshrines-freedom-to-abortion-in-constitution-in-world-first_6584252_5.html
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0089_EN.html
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0362_EN.html
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0219_EN.html
- <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-62109971>
- <https://balkaninsight.com/2024/08/16/bulgarians-hold-rival-rallies-after-president-approves-anti-lgbtq-law-change/>
- <https://www.myvoice-mychoice.org/our-movement>

BILJEŠKE O AUTORIMA/CAMA

ROMAN KUCHAR, prof. dr, je sociolog i istraživač, redovni profesor na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani. Njegovo istraživanje se fokusira na pitanja diskriminacije, ljudskih prava, građanstva i politike jednakosti. Učestvovao je u više domaćih i međunarodnih istraživanja, objavio je i uredio nekoliko knjiga, među kojima su *Iza ružičaste zavjese: Svakodnevni život LGBT osoba u istočnoj Evropi* (sa J. Takács, Mirovni institut, 2007) i *Anti-rodne kampanje u Evropi: Mobilizacija protiv jednakosti* (sa D. Paternotteom, Rowman & Littlefield International, 2017), za koju je 2018. godine dobio nagradu *ARRS Izvrsnost u nauci*, koju dodjeljuje Slovenska istraživačka agencija. Od 2017. do 2021. bio je dekan Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani, a trenutno je kourednik u časopisu *Social Politics* (Oxford University Press), šef je istraživačke jedinice Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani i predsjednik Slovenskog sociološkog društva.

MARIJA RUNIĆ je bosanskohercegovačka lingvistkinja koja radi na Univerzitetu u Banjaluci. Doktorirala je teorijsku lingvistiku na Univerzitetu u Padovi istražujući jedan ugroženi slovenski jezik u italijanskim Alpima. U polje njenih istraživanja ulaze formalna lingvistika, posebno u oblasti sintakse i sintaksičko-semantičkog interfejsa, sociolingvistika i pitanja jezika u obrazovanju. Tokom 2019–2020 . godine bila je Fulbrajtova stipendistkinja na Univerzitetu Zapadni Vašington sa istraživačkim projektom o lingvistici i obrazovanju u postkonfliktnim društvima. U svom radu se prvenstveno bavi romanskim i slovenskim jezicima u uslovima jezičkog kontakta te istražuje sociolingvističku dinamiku u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini. Van akademije radi u jezičkoj industriji kao konsultantkinja za bosanski, hrvatski i srpski jezik, a prisutna je i na polju jezičkog aktivizma kroz različite projekte opisa, dokumentacije i revitalizacije ugroženih i manjinskih jezika, promociju metalingvističke svijesti i borbu protiv jezičke diskriminacije u Bosni i Hercegovini i na međunarodnom nivou.

JELENA KALINIĆ je diplomirani biološkinja, master komparativne književnosti, naučna, klimatska i zdravstvena novinarka i naučni komunikator. Godine 2020. bila je drugoplasirana u izboru za Evropskog naučnog novinara. Osnivačica je portala Nauka govori i vaccine.ba.

SELMA ALISPAHIĆ je asistentica i doktorantkinja na Odsjeku sociologija na Univerzitetu u Sarajevu – Fakultet političkih nauka. Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu diplomirala je filozofiju i sociologiju 2017. godine, magistrirala je filozofiju 2019. godine, a 2020. godine je magistrirala sociologiju. Godine 2022. magistrirala je na evropskom regionalnom master programu Demokratije i ljudskih prava u Jugoistočnoj Evropi (ERMA) na Univerzitetu u Sarajevu i Univerzitetu u Bolonji, a iste godine je diplomirala na postdiplomskom programu Međunarodnih rodnih studija na Univerzitetu Island. Tokom studija je bila angažovana kao demonstratorica na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i stažirala je u Institutu za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu. Glavna područja njenog istraživačkog interesa su etika i socijalna pravda, sociologija roda, studije nacionalizma, fašizma i antifašizma, sociologija religije, sociologija kulture, društvena teorija i feministička i queer teorija.

RUBINA ČENGIĆ je novinarka više od 30 godina. Tokom tog perioda radila je na radiju (Studio 99, Sarajevo 202), u dnevnim novinama (Nezavisne novine), u magazinu (Start BiH) i za više portala, među kojima se izdvajaju AIM, Školegijum i Interview. Kreatorica je više podkasta, edukativnih sadržaja o medijskoj pismenosti i saradnica Mediacentra za medijsku pismenost. Fokus njenog interesovanja su unutrašnja politika, raspolaganje javnim sredstvima, ljudska prava, ali i djelovanje antirodnih pokreta.

